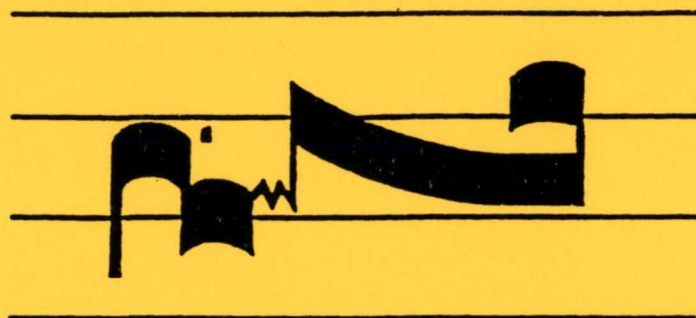

Hymnologiske Meddelelser

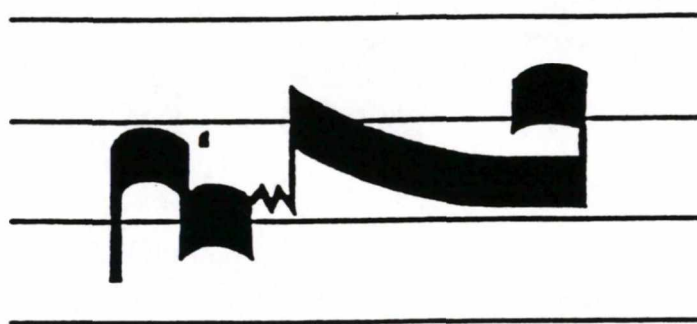

Salmer i grænselandet
Nordisk hymnologisk konference
12.-16. maj 2004
i Løgumkloster

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

34. årg. marts 2005 nr. 1

Hymnologiske Meddelelser

Salmer i grænselandet
Nordisk hymnologisk konference
12.-16. maj 2004
i Løgumkloster

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

34. årg. marts 2005 nr. 1

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

Tidsskrift om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
og
Nordisk Institut for Hymnologi
34. årgang 2005 nr. 1

<u>Forord</u>	s. 1
<u>Tekster og melodier</u>	
Terje Haugdal og Gunnar Gjevre	s. 2
<u>Artikler</u>	
Steffen Arndal: Det sønderjyske grænseland som formidler af tysk pietistisk vækkelsessang i Danmark	s. 5
Enke Christiansen: Den frisiske Salmebog	s. 21
Jákup Reinert Hansen: Hymnologi og homiletik – præsentation af en metode	s. 35
Svein Ellingsen: Barn av huset	s. 45
Terje Haugdal: På veien til en salme	s. 48
Sven-Åke Selander og Tuomo Valjus: Hymnologi i Sverige 2003-2004	s. 51
Birgitta Sarelin: Psalmarbete i Finland	s. 61
<u>Forfatternes adresser</u>	s. 74

Salmer i grænselandet.

Nordisk hymnologisk konference

12. – 16. maj 2004

i Løgumkloster.

Nordhymn afholdt i samarbejde med Teologisk Pædagogisk Center Løgumkloster 12. – 16. maj 2004 en konference med temaet ”Salmer i grænselandet / Psalmer i gränsland”. De vigtigste bidrag fra konferencen er samlet i dette nummer af Hymnologiske Meddelelser.

Konferencens tema var valgt med henblik på at skulle forstås både bogstaveligt og i overført betydning. De enkelte bidrag skulle belyse det dobbelte tema i både tid og rum. Således gør Steffen Arndal i sit foredrag ”Det sønderjyske grænseland som formidler af tysk pietistisk vækkelsessang til Danmark” rede for forholdet mellem pietismens tyske salmebøger, ikke mindst J.H. Schraders ”Tøndersalmebog”, *Vollständiges Gesang-Buch* (1731) og H.A. Brorsons salmedigtning, en sammenhæng med stor betydning for dansk salmesang og salmedigtning lige siden. Et tema med et mere lokalt emne, men med perspektiver ud over det rent lokale, tages op af Enke Christiansen i sit foredrag om ”Den frisiske Salmebog”. Her gøres der rede for de problemer, der er forbundet med udgivelsen af salmebøger i og oversættelse af salmer til et lille sprogområde som det nordfrisiske. I ”Hymnologi og homiletik – præsentation af en metode” viser Jákup Reinert Hansen ud fra en prædiken af den færøske provst Jacob Dahl, hvordan en prædiken kan være inspireret af en salme. Jákup Reinert Hansens analysemodel vil uden tvivl med held kunne anvendes på mange både fortidige og nutidige prædikener.

Den norske salmedigter Svein Ellingsens oplæg til en paneldiskussion ”Barn av huset. Salmer i grenseland mellom gammelt og nytt” gør opmærksom på forholdet mellem salmedigtning og salmesprog, og i ”På veien til en salme” introducerer Terje Haugland sin salmedigtning. Nogle af hans salmer bringes som indledning til dette nummer af Hymnologiske Meddelelser.

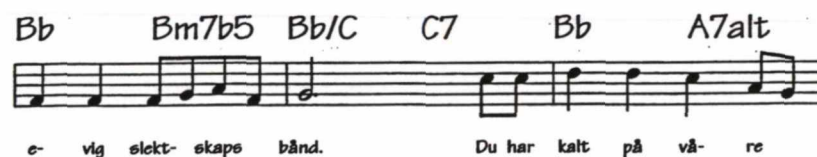
Det aktuelle hymnologiske arbejde i Norden er tilgodeset med Sven-Åke Selanders og Birgitta Sarelins fyldige redegørelser om henholdsvis ”Hymnologi i Sverige 2003-2004” og ”Psalmarbete i Finland”, idet Birgitta Sarelin først og fremmest behandler det praktiske salmearbejde, mens Sven-Åke Selander inddrager det videnskabeligt-hymnologiske arbejde.

Som det fremgår af dette nummer af Hymnologiske Meddelelser med dets originale bidrag og dets oversigtsartikler har Nordhymn-konferencen i Løgumkloster 2004 præsenteret både det historiske og det aktuelle arbejde med salmer, salmebøger og salmesang i Norden på bedste vis.

Du som tegner våre veier

Tempo = 92

Tekst: Terje Haugdal
Mel.&arr.: Gunnar Gjevre

Du som tegner våre veier
i din sterke faderhånd,
og som knytter våre dager
i et evig slektskaps bånd.
Du har kalt på våre hjerter
med din milde visdoms ånd.

Du som samler våre bønner
fra det dype i vår sjel,
og som kjenner alle lengsler
om å være fast og hel.
Du har vendt vårt rop til glede
over livets gode del.

Du som løser åkets lenker
i det sinn du selv har skapt,
og som fyller våre sanser
når vårt øyes lys blir knapt.
Du skal ta oss trygt ved hånden
om vårt eget grep gir tapt.

Du vil tenne våre lamper
når vi går mot dødens ro,
og gi fred i våre hjerter
der du lærer oss å tro:
Du er livets mål og inngang,
våre sjelers trygge bro.

Vi kommer til deg Gud

Tempo = 124

Tekst: Terje Haugdal

Mel.&arr.: Gunnar Gjevne

The musical score is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 4/4 time signature. It consists of three staves of music. The first staff has a key signature change to two sharps (F# and C#) and contains the lyrics 'Vi kom-mer til deg, Gud, i den-ne hand-ling og ber om'. The second staff contains the lyrics 'li-vets brød og nå-dens vin; vi kom-mer'. The third staff contains the lyrics 'Gud, til deg og ber om fred.' and ends with a double bar line and a '6x' repeat sign. Chord symbols are placed above the notes: Em, Am6, B7, C6, D, D7, G, Am7, F#7/A#, B7, Em6, and Em.

Em Am6 B7

Vi kom-mer til deg, Gud, i den-ne hand-ling og ber om

C6 D D7 G

li-vets brød og nå-dens vin; vi kom-mer

Am7 F#^{7/A#} B7 Em6 Em 6x

Gud, til deg og ber om fred.

Vi kommer til deg, Gud, i denne handling
og ber om livets brød og nådens vin.
Vi kommer Gud, til deg og ber om fred.

Gå med oss du, ved Helligåndens nærvær,
og led oss ut av splid og uvennskap.
Vi kommer Gud, til deg og ber om fred.

Vi kalles tause inn med våre stener;
som vi har kastet på vår bror og deg;
Vi kommer Gud, til deg og ber om fred.

Vi ber deg, Jesus Krist, at ikke hovmod
skal skille oss fra din barmhjertighet.
Vi kommer Gud, til deg og ber om fred.

Gud, la et under skje i våre hjerter -
at vi velsigner dem som står mot oss.
Vi kommer Gud, til deg og ber om fred.

Vi samles i din krets til nådens handling;
og gir deg takk og sukk fra hvert vårt sted.
Her er vi Gud, hos deg og ber om fred.

Noe skjer med våre bønner

Tempo = 78

Tekst: Terje Haugdal
Mel.&arr.: Gunnar Gjevre

The musical score is written in 4/4 time with a key signature of one flat (B-flat). It consists of four staves of music. The first staff has a treble clef and a key signature change to one flat. The second staff has a bass clef. The third staff has a treble clef. The fourth staff has a bass clef. The lyrics are written below the notes. Chord symbols are placed above the notes.

Chord symbols: Cm, F, D^{m7b5}, G7sus, G7, Fm7, Dm7b5, G7sus, G7, C7, F7, Bb7, Eb7, Ab7, G7, Cm, G7, Cm.

Lyrics:
No- e skjer med vå- re bøn- ner når vi
Åp- ner dem for Gud; kil- de-
ne fra dy- pe brøn- ner sprin- ger
ut med blom- ster- skrud.

Noe skjer med våre bønner
når vi åpner dem for Gud;
kildene fra dype brønner
springer ut med blomsterskrud.

Noe skjer hvis vi kan vente
helt til Gud har gitt oss svar;
ikke alltid slik vi mente,
men han fyller våre kar.

Noe skjer i våre årer
når vi vender gråt til bønn;
håpet gror i disse tårer
når vi gir dem til Guds sønn.

Noe skjer hos Gud alene,
når han merker barnets rop;
som da Jesu rop, *det ene*,
hørtes midt i folkets hop.

Noe skjer, som i et under,
om vi blir Guds makt bevisst,
når vi ber i tunge stunder;
når vi takker først og sist.

STEFFEN ARNDAL

Det sønderjyske grænseland som formidler af tysk pietistisk vækkelsessang til Danmark.*

Vi befinder os her i Løgumkloster midt i et grænseland. I modsætning til mange andre problemskabende grænsedragninger, der kendes fra Europa og resten af verden den dag i dag, må grænsedragningen i Sønderjylland, således som den fandt sted efter afstemningen i 1920 nærmest betegnes som en solstrålehistorie. Selvom der er mindretal på begge sider af den, så udmærker den nuværende dansk-tyske grænse sig ved næsten fuldstændig kongruens mellem de geografiske, sproglige, folkelige, kulturelle, historiske, nationale og politiske skillelinier, der kan trækkes mellem Danmark og Tyskland. Den er et resultat af det 19 århundredes nationalromantisk prægede historiesyn, sprogforskning og kulturopfattelse og trækker en klar skillelinie mellem to forskellige stater, to forskellige nationer og to forskellige sprog og kulturer.

Tidligere fandtes der som bekendt ikke en sådan national og sproglig grænse i Sønderjylland. Forholdene her var dybtgående præget af et forvirrende sammensurium af historiske, dynastiske, politiske, kulturelle og religiøse forhold, hvorfor netop dette område gennem tiderne har virket som et kulturelt vækstlag, der formidlede strømninger sydfra til Danmark. Herom vidner allerede kristningen af Danmark ved mission sydfra og i middelalderen grundlæggelsen af et cistersienserkloster her i Løgumkloster. Under reformationen var en anden sønderjysk by, Haderslev, den første, der fik reformatorsk gudstjenesteordning i Danmark, og ikke mindst blev netop Løgumkloster central for formidlingen af pietistisk fromhed og vækkelsessang til Danmark, idet en af vore største salmedigtere, H.A. Brorson, her modtog væsentlige impulser til sin salmedigtning.

I

Som politisk og administrativ ramme om den pietistiske vækkelse i Danmark var enevælden afgørende. Den var et resultat af den politiske magtkamp, der efterfulgte tabet af Skåne, Halland og Blekinge i 1559 og gav sig dels udslag i, at det middelalderlige valgkongedømme afløstes af et arveligt kongedømme, dels i at stænderne overdrog Frederik III den uindskrænkede politiske magt. Således som styreformen nogle få år senere udformedes i Kongeloven (1665) blev Danmark således det land i Europa, hvor absolutismen indførtes mest konsekvent og kompromisløst. Der var overhovedet

ingen folkelig medbestemmelse tilbage i form af stænderforsamlinger, således som det fandtes i andre lande. Under Christian V gennemførtes den teokratiske enevældes centralisering af statsmagten med fuld konsekvens. Som Guds statholder i Danmark var kongen på engang statens og kirkens overhovede. Hans rige var egentlig et Guds rige, hvor det var overladt ham at sørge for befolkningens timelige og åndelige velfærd og dermed også at værne kirken mod subjektivistiske og subversive tendenser, der kunne svække dens autoritet.

I princippet gjaldt denne forfatning kun i kongeriget Danmark, ikke i det danske hertugdømme Slesvig, hvor kongen som hertug så at sige var sin egen lensherre, og heller ikke i hertugdømmet Holsten, hvor den danske konge var hertug med den tyske kejser som lensherre. Hertugdømmerne udgjorde en selvstændig administrativ enhed, der styredes fra Tyske Kancelli i København. Ifølge Ribebeslutningen (1451) skulle de forblive "up ewig ungedeelt", og havde siden senmiddelalderen været delt mellem kongeslægten og en sidegren til denne, hertugen af Gottorp. Administrationen af de to hertugdømmer havde man delt imellem sig ved at opdele dem i mindre landområder, der fra syd til nord stod skiftevis under den danske konge og hertugen af Gottorp. Løgumkloster, hvor denne konference finder sted, lå i den nordligste af disse landstrimler, der også omfattede Tønder og stod under hertugen af Gottorp. Særlig uheldigt var det, at gottorperne havde nære forbindelser til det svenske kongehus, hvilket medførte, at hertugen af Gottorp spillede en generende rolle under Danmarks forsøg på at generobre Skåne, Halland og Blekinge. Højdepunktet blev nået, da Frederik IV i 1713 fratog hertugen hans len, den gottorpske del af Slesvig, der blev slået sammen med hertugdømmets kongelige del.¹

For at gøre det hele endnu mere kompliceret fandtes der en række mindre kongerigske enklaver omkring Ribe og i Vestslesvig. De stod under Ribe bispestol og administreredes fra kongeriget. Det er i en af disse enklaver, Randerup sogn, at H.A. Brorson fødtes 1694.² Efter at have gået på Ribe Katedralskole sendtes han sammen med sine to ældre brødre Nicolai og Broder til København for at studere teologi (1712). På grund af en sygdom, der overvejende synes at have været af psykosomatisk karakter nødtes han imidlertid i 1716 til foreløbigt at opgive sine studier. Da han vendte hjem fra København uden eksamen, var der sket gennemgribende forandringer på hans hjemegn. Den gottorpske administration i Løgumkloster var således blevet erstattet af en dansk, der blev ledet af hans morbroder Nicolai Clausen, der som amtmand var rykket ind på "Slottet". Han ansatte Brorson som huslærer for sine børn.

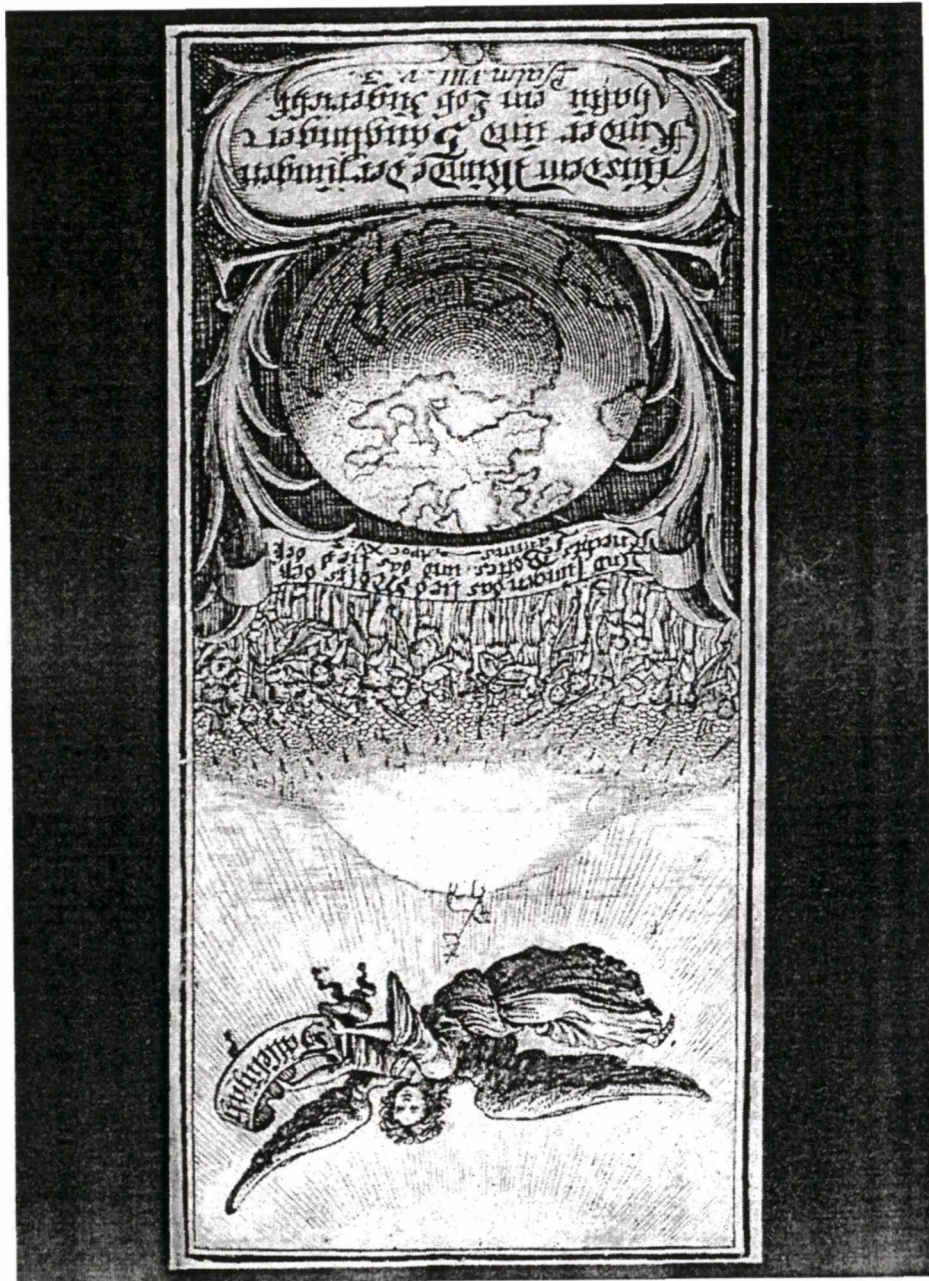
Netop i disse år opstod der i Vestslesvig, især i og omkring Løgumkloster en af tysk pietisme inspireret vækkelse, som bl.a. mange unge præster blev grebet af. Det gjaldt også Brorson, der

her i Løgumkloster oplevede sit religiøse gennembrud, sin Genfødsel.³ Den gav ham kraft til at afslutte sit studium, så at han efter at være blevet gift med en af sine elever, morbroderens datter Catharina Steenbæk Clausen, blev indsat som sognepræst i sin faders gamle embede i Randerup.

II

Omtrent samtidig med Brorsons huslærergering i Løgumkloster melder en anden vakt præst, Søren Vedel, i et brev⁴ til Francke i Halle, at der på hans hjemegn blev sunget salmer oversat efter J.A. Freylinghausens *Geist-reiches Gesang-Buch*, der udkom i Halle 1704 og efterfulgtes af talrige oplag. I 1714 suppleredes den med en *Neues Geist-reiches Gesang-Buch*. Det er den tyske pietistiske vækkelsessang fra Halle, der nu begynder at brede sig i den nordlige del af Slesvig. Også Brorson har naturligvis både oversat og digtet. Det er karakteristisk for den pietistiske vækkelsessang, at Brorson oversætter ureflekteret og spontant. Han følger teksten og vælger de ord, der ligger lige for og rimer. Hans oversættelser rummer derfor store og signifikante afvigelser fra forlæggene, idet han især konkretiserer det mere abstrakte tyske salmesprog, hvorfor hans oversættelser, som fremhævet af Brorsonforskningen, ganske rigtigt er mere plastiske og anskuelige end forlæggene, hvilket imidlertid langt fra altid er ensbetydende med en forbedring.

Den spontanitet, der præger Brorsons oversættelser og - omend modificeret af en mere reflekteret og kritisk holdning - også hans egne salmer, står i forbindelse med vækkelsessangens inspirerede karakter. Den illustreres i Freylinghausens *Geist-reiches Gesang-Buch*, hvorfra langt hovedparten af Brorsons forlæg oprindeligt stammer, af et kobberstik, der sætter salmesangen ind i en kosmisk sammenhæng. Øverst udgår der stråler fra en lyskilde, en sol, nemlig Gud. Lyset vælder ned over de frelstes hærskarer i himlen, samlet i lovsang omkring Lammet på Zions bjerg, og når endelig den i rummet svævende jordklode, hvor netop de dele af verden, der var berørt af den pietistiske vækkelse, nemlig Centraleuropa og Sydskandinavien samt et spids af Amerika, belyses. Det er nådens lys, der stammer fra Gud og i nådens tid frembringer fornyelse, vækkelse og genfødsel blandt menneskene på jorden. I de genfødte forvandles nåden til lovsang, der igen stiger op mod himlen, hvor den forenes med de frelstes jubel for endelig i det evige halleluja for Guds trone at nå tilbage til sit udspring. Denne opadgående bevægelse illustreres af tre tekstbånd. Nederst under jordkloden gengives Salme 8, vers 3, "Aus dem Munde der jungen Kinder und Säuglingen hastu ein Lob zugericht." Under de lovsyngende skarer i himlen citeres Johs. Åb. 15,3, "Und sungen das Lied Mosis deß Knechts Gottes und das Lied deß Lamms," og øverst mellem Lammet på Zions bjerg og solen bærer en engel et tekstbånd med påskriften "Hallelujah." Dette nyplatonisk inspirere-

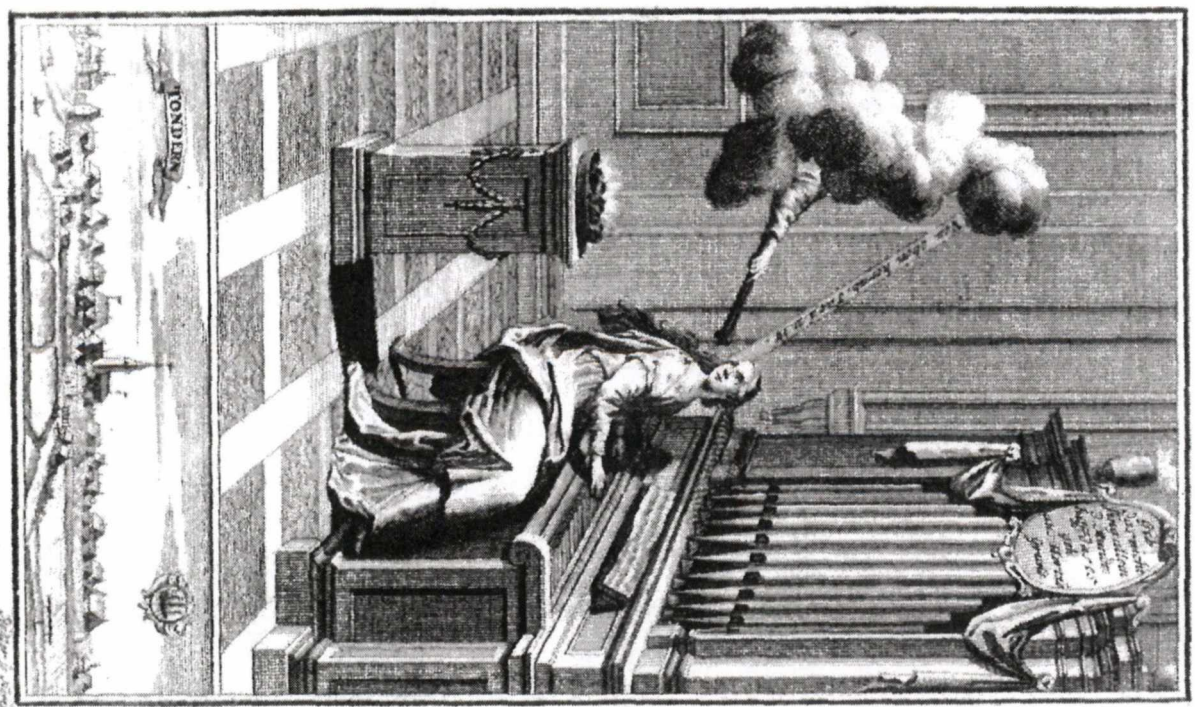
de kredsløb af guddommelig nåde, der stammer fra himlen, og lovsang, der stiger op fra jorden, er baggrunden for vækkelsessangens spontane karakter. Den er ikke blot menneskeværk, men båret af Helligånden, guddommeligt inspireret, idet den oprindelig stammer fra Gud, der i de genfødtes hjerter har beredt sig selv en lovsang.⁵

Brorson må i Randerup have arbejdet alvorligt i den pietistiske vækkelses ånd. I hvert fald blev han 1729 ansat som ”dansk og 3præst” i Tønder.⁶ Her havde den nye provst Johann Hermann Schrader fremkaldt en betydelig vækkelse. Det var Brorsons opgave at tage sig af den danske del af menigheden, nemlig de mange karle og piger, der tjente i den overvejende tysktalende købstad. Til at betjene de dansktalende beboere i Tønder Landsogn byggedes 1733 det kendte bedehus i Emmerske, hvor Brorson kørte ud hver søndag eftermiddag for at holde bedetimer og katekisationer. Schrader var især interesseret i hymnologiske spørgsmål og arbejdede, da Brorson flyttede til byen netop på udgivelsen af en stor salmebog, der kom 1731 under Titlen *Vollständiges Gesang-Buch*, ofte omtalt som ”Tøndersalmebogen”. Den bygger først og fremmest på Freylinghausens *Geistreiches Gesang-Buch*, men viser også visse særtræk.

Dette gælder i særlig grad frontispicen. Her ses en orgelspillende kvindeskikkelse, der modtager Helligåndens inspiration ”Von oben herab”, som inskriften viser med et citat fra ”Jac. 1, v. 17”.⁷ Ikonografisk kan denne kvindeskikkelse føres tilbage til den traditionelle opfattelse af den Hellige Cecilia⁸, der siden det 15. århundrede oftes ses ved et orgel, medens hun med himmelvendt blik lytter til den himmelske musik. Frontispicen har imidlertid også optaget træk af den billedkunstneriske opfattelse af forkyndelsen til Maria⁹, frem for alt Helligåndens undfangende lysstråle, der udover Christi inkarnation også opfattes som et billede på inspirationen i almindelighed. Som i mange forkyndelsesfremstillinger rammer lysstrålen kvindeskikkelsens øre eller tinding. Bag hende ses en brændende offerild på et alter, hvorfra en hånd med en tang har taget en glød, der rækkes frem mod hendes mund. Det drejer sig tydeligvis om en henvisning til Esejas 6,5 – 7:

5. Da sagde jeg: Ve mig! Thi jeg forgår, thi jeg har urene læber [...]. 6. Da fløj en af serafimene til mig, og havde i sin hånd en glød, som han havde taget fra alteret med en tang. 7. Og han lod den røre ved min mund og sagde: Se, denne har rørt ved dine læber, og din misgerning er bortvejet, og din synd skal sones.

Billedet sammenfatter således to væsentlige aspekter af den pietistiske vækkelsessang, nemlig inspirationen ved Helligånden, der kommer ovenfra, og renselsen fra synd, dvs. genfødslen, som forudsætning for en vækkelsessang, der som et rent sangoffer igen kan stige op til Gud. Et tredje aspekt tilføjes i indskriften på det skjold, der er anbragt over orgelpiberne: ”Gib das nicht sing allein der

Mundt hilff das es geh aus Hertze[ens] Grund". I den ægte vækkelsessang er det et fra synden rensset hjerte og ikke blot munden der synger. Ordene er tydeligvis en hentydning til Luthers salme "Vater vnser im Himelreich", et eksempel på de mangfoldige intertekstuelle sammenhænge, der præger barokkens og pietismens fromhedslitteratur:

Vater vnser im Himelreich /
Der du vns alle heisest gleich /
Brüder sein vnd dich ruffen an /
Vnd wilt das beten von vns han.
Gib das nicht bitt allein der mund /
Hilff das es geh von hertzens grund.¹⁰

Sideordningen af salmesang og bøn understreger ikke blot salmesangens udspring i hjertet og dermed dens indre, åndelige karakter, men også vækkelsessangens opadrettede bevægelse, der også visuelt kommer til udtryk i orgelpibernes opadstræbende retning. Som på Freylinghausens Frontispice er der tale om en inspiratorisk opfattelse af salmesangen, der kommer ovenfra og i det enkelte menneske i forbindelse med genfødslen forvandles til lovprisning, der i form af sang og spil vender tilbage til sit udspring i Gud. Schraders frontispice gør salmesangens sammenhæng med den individuelle genfødsel tydeligere end Freylinghausen, der til gengæld i højere grad synes at betone sammenhængen mellem himmelsk og jordisk lovsang og salmesangens kosmiske og universelle karakter.

Den forestilling om en forbindelse mellem "Tøndersalmebogen" og *Geist-reiches Gesang-Buch*, som frontispicen vækker, bestyrkes yderligere af en sammenligning mellem titelbladene. Begge titelblade er på barok vis bygget op om en vertikal midterakse, som vigtige ord og begreber grupperer sig om. Den vigtigste forskel er, at salmebogen øverst oppe ikke betegnes som "Geistreich", men som "Vollständiges". Ordet "geist-reich" kommer dog længere nede som "Geistreich[en] Lieder", i hvilken forbindelse det bemærkes, at Schrader helt analogt med Freylinghausen rent grafisk markerer en balance mellem "Alte[r] und Neue[r] Geistreiche[n] Lieder", et forhold som han i lighed med Freylinghausen også kommer ind på i fortalen. At salmebogen er til-egnet menigheden i Tønder giver den sammen med prospektet under frontispicen et lokalt præg, der adskiller sig fra det universelle sigte, der præger *Geist-reiches Gesang-Buch*. Det samme gælder henvisningen til det kommende "Hospital- und Wäysen-Haus", som indtægterne ved salg af Tøndersalmebogen skal gå til. Tilegnelsen gælder "zur Beförderung der Andacht" både ved den offentlige gudstjeneste og ved "Hauss-Übung" af mere privat karakter, der foregår i hjemmene.¹¹ Dette

Geist-reiches
Sings-Buch

Den Kern
Alter und Neuer
Lieder

Wie auch die Noten der unbe-
kannten Melodeyen/
Und darzu gehörige nützliche Register
in sich haltend;

In gegenwärtiger bequemer
Ordnung und Form

**VEREINIGTE
BIBLIOTHEK**

Erweckung heiliger Andacht und Erbauung
im Glauben und gottseligem Wesen
herausgegeben

von

JOHANN ANASTASIO
Frenlinghausen/ Past. Adj.

HALLE

Gedruckt und verlegt im Waisens-
Hause / 1704.

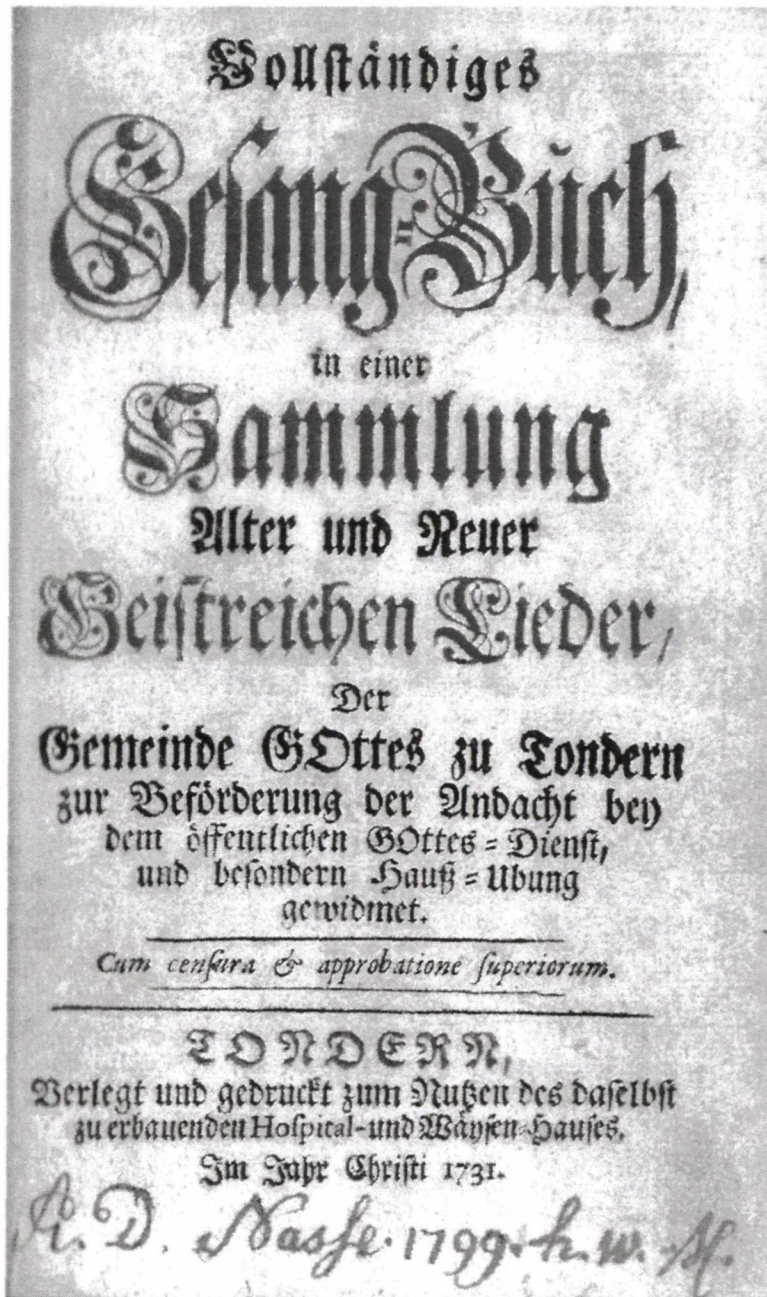
Mit Königl. Preuss. Privilegio.

viser med al ønskelig tydelighed, at der ikke er tale om noget skarpt skel mellem kirkesalmer og åndelige viser, og at den for pietismen typiske forbindelse mellem offentlig gudstjeneste og konventioner i hjemmene, netop fremmer en sådan genremæssig frihed. I denne forbindelse er henvisningen til, at salmebogen har været underkastet officiel "censur[a]" og har modtaget "approbatio[ne] superiorum" ikke uden betydning. Den viser, at Schrader var bevidst om, at enevælden vågede nidkært også over private salmebogsudgivelser, der meget vel kunne tænkes at rumme kætterske og subversive tendenser. Dette forhold spiller ingen rolle hos Freylinghausen. Her er der blot tale om et kgl. preussisk privilegium. Preussen forekommer faktisk mere liberalt end hertugdømmet Slesvig under Christian VI.

Vender vi os til de to salmebøgers fortaler, bliver den grundlæggende overensstemmelse mellem deres syn på salmesangens væsen evident, samtidig med at de forskelle, der allerede antydedes i forbindelse med frontispicen og titelbladet, træder tydeligere frem. Det gælder både sammenhængen mellem den himmelske og den jordiske salmesang, vækkelsessangens inspiratoriske karakter og forholdet til den reformatoriske salmetradition, dvs. balancen mellem "Alte[r] und Neue[r] Lieder".

Hvor Freylinghausen både i Frontispicen og i sin fortale havde lagt vægt på at vise sammenhængen mellem himmelsk og jordisk salmesang, er det karakteristisk, at Schrader i første omgang markerer forskellen imellem dem. Indledningsvis henviser han til Johannes Åbenbaring og betoner, at de lovsyngende i himlen direkte er forenet med og skuer Gud. I himlen er Gud "alles in allen" og de lovsyngende kan derfor slet ikke undgå at blive bevæget og draget ind i en stadig tættere forening med og lovprisning af Gud.¹² De troende på jorden derimod lever "noch im Glauben und nicht im Schauen". De ser „mit den Augen des Glaubens in die Ewigkeit hinein“, men føler også „unzählige Hindernisse“ i sig, som holder dem tilbage og forstyrrer deres „Umgänge mit ihrem Gott“.¹³ Det er faktisk ganske interessant, at en fuldblods pietist som Schrader i den grad fremhæver den jordiske salmesangs foreløbige og ufuldkomne karakter. Overfor betoningen af vækkelsessangens kosmiske og universelle karakter hos Freylinghausen henvender Schrader sig direkte til det enkelte menneske og påpeger en række svagheder, som vedkommende godt selv er klar over. Vækkelsen i Tønder er mere i slægt med den spenerske betoning af den grundige bod, end hallensernes til tider mystisk prægede entusiasme.

I det flg. beskriver Schrader imidlertid den jordiske salmesang på en måde, der igen leder opfattelsen tilbage i de inspiratoriske baner, der gælder hos Freylinghausen. "Vertrauen" og Hoffnung"¹⁴ giver de enkelte kristne kraft til en Lovprisning, der daglig foregår i Guds skjulte tempel i

hertet, der påvirkes af "süsse Liebes-Blicke" og "himmlische Triebe und Bewegungen", der medfører levende troserfaringer, så at de syngende smager og føler "die Kräfte der zukünftigen Welt" og bliver "in Gottes Lob ... gezogen" og dermed "Gott zu immer mehrerern Gnaden-Bezeigungen reitze[n]".¹⁵ Det ser altså ud som om Schrader her deler Freylinghausens opfattelse af salmesangen og synes at føle et behov for at forklare det problem, der melder sig hos de fleste, der betragter Freylinghausens Frontispice, nemlig spørgsmålet om, hvorledes det egentlig går til, at den jordiske og den himmelske salmesang blandes.

Dette fremgår af, at det følgende enten refererer til frontispicen, eller illustreres af denne. Her understreges det nemlig, hvorledes både mund og hjerte synger og spiller, fordi lovprisningen kommer indefra, "von dem Odem Gottes", fra Helligånden, som et "Lob-Opfer"¹⁶, et lovprisningsoffer, som han på denne måde i klar overensstemmelse med Freylinghausens opfattelse bereder sig selv. Det følgende historiske afsnit når da også frem til at understrege, at salmesangen både i Det Gamle og i Det Ny Testamente og i de efterfølgende tider beror på "unmittelbares Eingeben des Heiligen Geistes".¹⁷ Schrader når således ligesom Freylinghausen, men ad en anden vej end ham frem til en inspiratorisk opfattelse af vækkelsessangen. Det er Hallepietismens opfattelse, der trods visse forskelle lever videre hos Schrader.

Ligesom Freylinghausen ofrer Schrader udvalget af "Alte[r] und Neue[r] Lieder" særlig opmærksomhed. "Tøndersalmebogen" afløser den lille "Stader Gesang-Buch"¹⁸ og udmærker sig overfor denne ved et rigt forråd af både gamle og nye salmer, hvorfor den med rette kan kaldes en "vollständiges" Gesangbuch.¹⁹ Det er nøjagtig samme synspunkt som i *Geist-reiches Gesang-Buch*, men der er dog forskelle. Det er tydeligt at de "alten Lieder" omfatter reformationstidens, især Luthers, der nævnes særskilt. Det er ikke på samme måde tilfældet hos Freylinghausen, der henover Luther griber tilbage til oldkirken. De "neuen Lieder" er kommet til "in den letzten Jahren des vorigen, und am Anfange dieses Seculi".²⁰ Schrader ser altså ud til at lægge skellet mellem "alte" og "neue Lieder" anderledes end Freylinghausen, og at regne barokken (Rist, Gerhardt og Scheffler) med til de gamle. Baroksalmen synes i nogen grad at være rykket på afstand for Schrader, at være blevet historisk, hvilket er en ikke uvæsentlig salmeæstetisk forskydning. Generelt lægger Schrader ved sit salmeudvalg vægt på den rene lære og "eine wohlfließende Art". Og man søger at undgå "Streit"²¹ på grund af de nye salmer, hvilket der var god grund til at understrege, idet Schrader i sit salmeudvalg udover salmer fra Freylinghausens *Geist-reiches* og *Neues Geist-reiches Gesang-Buch* (1714) bl.a. også havde optaget salmer fra den herrenhutiske tradition. Tilsidst en fornyet henvisning

til det inspiratoriske i modsætning til "menschliche Dicht-Kunst"²² og de første kristne som forbil-
leder for en salmesang, der omfatter både hjertet og stemmen.

Johann Hermann Schraders *Vollständiges Gesang-Buch* var i sandhed en kraftpræstation. Den rummede det mest righoldige udvalg af den tyske pietistiske inklusive herrnhutiske salmeskat, der fandtes. Hidtil havde man kun haft spredte eksemplarer af Freylinghausens *Geist-reiches Gesang-Buch*, men med Schraders *Vollständiges Gesang-Buch* blev den tyske pietistiske vækkelsessang ført frem til den datidige sproggrænse mellem tysk og dansk, ja endog videre, idet Schrader havde særdeles gode forbindelser til hoffet i København. Han havde nemlig, inden han blev præst i Oldesloe i Holsten og senere provst i Tønder, gennem flere år været exorzitiemester for den for sin elskværdighed og fromhed berømte Arveprinsesse Caroline Amalie, Christian VI's eneste søster, som Schrader øjensynlig har skænket et eksemplar af sin salmebog. Herom vidner et manuskript i Det Kongelige Bibliotek med nye ukendte melodier til en række med nummer angivne salmer i "Tøndersalmebogen".²³

III

Året efter at Tøndermenigheden havde fået deres pragtværk af en salmebog udkom op i mod julen 1732, ligeledes i Tønder, et lille uprætentiøst hefte, der ikke destomindre indeholdt nogle af den danske salmeskats vigtigste tekster, nemlig Brorsons berømte julesalmer.²⁴ Man har tidligere ment, at det var fremkomsten af Tøndersalmebogen, der gav stødet til Brorsons salmedigtning, men der er i dag enighed om, at den er begyndt langt tidligere, sandsynligvis allerede i Løgumkloster.²⁵ Der er dog ikke tvivl om, at Tøndersalmebogen har haft stor indflydelse på Brorsons virksomhed som oversætter og salmedigter. De salmehefter, der udkom de følgende år, svarer nøje til Schraders opbygning, således at man ved at købe hefterne efterhånden kunne samle sig et dansk sidestykke til *Vollständiges Gesang-Buch*. Brorsons oversættelser spillede således en afgørende rolle for receptionen af tysk vækkelsessang i Danmark. Gennem dem kom det pietistiske salmerepertoire, der både omfattede barokdigtere som Johan Rist, Paul Gerhardt og Johan Scheffler (Angelus Silesius) og pietistiske digtere, som Christian Friedrich Richter, Gottfried Arnold, J.A. Freylinghausen og mange andre ind i dansk salmetradition sammen med nymodens melodier af et ofte verdsligt, ariepræget tilsnit.

Brorsons danske sidestykke til "Tøndersalmebogen" udkom nogle få år senere, 1737, samtidig med at Brorson blev stiftsprovst i Ribe, nemlig *Troens rare Klenodie*.²⁶ Denne samling er pietismens og den senere indre missions vigtigste opbyggelsesbog i Danmark, og har også haft betydelig

ning for salmesangen i Norge. Den viser ikke bare, hvad opbygningen angår, overensstemmelse med *Vollständiges Gesang-Buch*, men også med hensyn til salmernes inspiratoriske karakter. Som det er fremgået af det foregående gør denne sig gældende i både *Geist-reiches* og i *Vollständiges Gesang-Buch*, men på forskellig måde, idet Freylinghausens salmebog betoner det kosmologiske og universelle aspekt, medens Schraders mere interesserer sig for den individuelle bod. Hvordan nu Brorson?

Betragter man Klenodiet som helhed, er det tydeligt, at Brorsons ligger på linie med Schraders lidt håndfaste spenerske betoning af boden. Allerede Schrader havde imidlertid i sin fortale understreget, at der også kan være tale om, at mennesket i forbindelse med gudstjenesten i Guds skjulte tempel i hjertet "die Kräfte der zukünftigen Welt schmecket und empfindet". Dette aspekt forstærkes yderligere hos Brorson under indflydelse af Hallepietismens mystisk orienterede fromhed. Det er på denne baggrund at den sjælelige empiri, der kendetegner Jesusforholdet hos Brorson skal forstås. Brorson bruger her hele sansespektret, smag og duft, berøringssansen, høresansen og synssansen. Eksempelvis taler "Den yndigste rose er funden" om, hvorledes Jesus skal "rense og ganske forsøde vor vekstes fordervede grøde", hvilket følges op i str. 9 og 10:

Nu, JEsu, du stedse skal være
Min smykke, min rose og ære,
Du gandske mit hierte betager,
Din sødhed jeg finder og smager.

Min rose mig smykker og pryder,
Min rose mig glæder og fryder;
De giftige lyster hand døder,
Og korset så liflig forsøder.²⁷

Ordet "finder" bruges på sønderjysk ensbetydende med tysk empfinden. Det står således klart, at Brorsons brug af begrebet "sødhed" skal forstås som en henvisning til det usyrede nadverbrøds rensende virkning, der i salmen billedliggøres af rosens duft. Man kan ikke føle og smage en roses "sødhed" på anden måde end gennem dens duft, hvis flygtighed tilføjer den erotisk tonede metaforik et præg af spiritualitet, der overskrider den psykiske grænse mellem det sanselige og det oversanselige.

Denne grænse overskrider Brorson også i forhold til den ydre synlige virkelighed. Det er interessant, at der i denne forbindelse gør sig rumlige og kosmologiske aspekter gældende, der synes beslægtede med dem, der f.eks. kan studeres på Frontispicen i Freylinghausens *Geist-reiches Ge-*

sang-Buch. Dette er f.eks. tilfældet i "Op! al den ting, som GUd har giort"²⁸, hvor den gentagne anvendelse af verbet "see" viser, at den undren, der præger Brorsons holdning til virkeligheden i særlig grad er knyttet sammen med synssansen. Det er karakteristisk, at de mange synsindtryk ikke samles til et rumligt struktureret helhed, men disintegreres i en overvældende mangfoldighed af enkeltfænomener. Denne disintegrering kan sammenlignes med den udvikling, der omkring århundredskiftet fandt sted indenfor malerkunsten, og som især kan studeres hos Cézanne, både i hans landskaber og i hans stilleben, der fik stor betydning for kubisterne. I Cézannes billeder begynder øjnenes to synsbilleder, der for en automatiseret og konventionaliseret anvendelse af synssansen smelter sammen til eet, at glide fra hinanden. Det har ikke noget med perspektivet at gøre men derimod med den binokulære rumperception, der i forbindelse med variationer af fixeringspunktet kan medføre en forbigående intensiveret rumperception af pseudoskopisk karakter.²⁹ Tingene, f.eks. hos Brorson "det mindste Græs", mister på næsten umærkelig vis deres eentydige og selvfølgelige udseende og kommer til at se fremmede ud. Et græsstrå er ikke længere bare et græsstrå. Det bliver mærkværdigt, påfaldende og gådefuldt, noget man undres over istedet for blot at indordne det i sin sædvanlige virkelighedsopfattelse. Med denne begyndende, nærmest blot antydende, intensivering af rumperceptionen omgives tingene af et særligt rum, rummet selv, det grænseløse rum, verdensrummet, som omgiver naturens genstande og gør dem forunderligt virkelige.

Salmen åbner således for et rum, der transcenderer det normale, lukkede virkelighedsrum. I denne forbindelse knytter der sig en særlig interesse til brugen af verbet "kige" (str. 5, 8 og 9). Det er et nedertysk låneord (*kieken*), der også genfindes i ordet *kikkert* og i udtrykket at holde *udkig*. I modsætning til den nutidige betydning, at kaste et overfladisk og flygtigt blik på noget, betegner ordet oprindeligt en særlig anstrengelse af synssansen, en finindstilling, der er nødvendig for at se under vanskelige forhold, f.eks. at overskue det uoverskuelige, se over store afstande, gennem forhindringer osv. Brorson bruger da også verbet i forbindelse med modificerende udtryk ("lidet", "kun dog saa lidt", "Saa høyt jeg kand"), der sætter grænser for det normale automatiserede syns formåen. Samtidig antyder brugen af "kige" imidlertid, at det er muligt at rykke synsevnens grænser længere ud, ja måske glimtvis at åbne det konventionelle syn og se et rum, der normalt ikke kan ses. Det er på denne baggrund, at Brorson "i aanden" "seer" de "blide engleskarer" i himlen (str. 11). Synssansen bliver hos Brorson ofte visionær. Han bruger den ikke blot i en plastisk anskueliggørelse af sine forestillinger, men også i et forsøg på at fange et glimt af det uendelige rum, der omgiver den jordiske virkelighed.

Salmen illustrerer således - i lighed med Freylinghausens titelkobber - hvorledes den normale rumperception, der lukker himlen over os som en hvælving, gennembrydes og giver plads til et andet rum, i ordets egentlige forstand et himmelrum, uendeligheden, der bliver den kirke, hvori de vakte på jorden "i kor med alle engle," som det hedder i den danske gudstjeneste, synger deres lovsang. Freylinghausens frontispice bliver dermed også en illustration til Brorsons store vision af den sejrende kirke i himlen, "Den store hvide Flok vi see," der afslutter rækken af originale digte i hans postumt udgivne *Svane-Sang*.³⁰

* Foredrag holdt ved Nordisk Hymnologisk Konference, "Salmer i grænselandet", i Løgumkloster 12 - 16 maj 2004.

¹ Endeligt fastslået ved inkorporationsakten 1721.

² Se til Brorsons biografi Steffen Arndal, *H.A. Brorsons liv og salmedigtning*, København 1994.

³ Se Brorsons *Vita* ved bispevielsen, i: Hans Adolph Brorson, *Samlede Skrifter* I - III, ved L.J. Koch, København 1951 ff. (BSS), bd. III, s. 244.

⁴ Se H.Hejselbjerg Paulsen, *Sønderjysk Psalmesang 1717 - 1740. Fra Ægidius til Pontoppidan. En Kirkehistorisk Undersøgelse*, Christiansfeldt 1961 (Skrifter udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 27), S. 215.

⁵ Se hertil Steffen Arndal, *Inspiration und subjektive Erfahrung. Zum Begriff des "Geist-reichen" bei Johann Anastasius Freylinghausen und Christian Friedrich Richter*, in: Gudrun Busch und Wolfgang Miersemann (eds.), *"Geist-reicher" Gesang. Halle und das pietistische Lied*, Tübingen 1997 (Hallesche Forschungen Bd. 3), S. 157 - 170.

⁶ Se *Vita* (anm. 3).

⁷ Se Steffen Arndal, *Zwischen Emblem und Illustration. Zum Begriff des „Geistreichen“ in den Frontispizen barocker und pietistischer Gesangbücher*, i: Ulrike Süss und Hermann Kurzke (eds.), *Gesangbuchillustration*, Tübingen 2005 (Mainzer hymnologische Studien, Band 11), s. 40 - 52.

⁸ Se *Lexikon der christlichen Ikonographie*, hrsg. V. Engelbert Kirschbaum und Wolfgang Braunsfels, Rom 1968, Bd. V (1973), spalte 455.

⁹ *Lexikon der christlichen Ikonographie* (anm. 8), bd. IV (1972), spalte 422.

¹⁰ Martin Luther, *Die deutschen geistlichen Lieder*, hrsg. von Gerhard Hahn, Tübingen 1967 (Neudrucke deutscher Literaturwerke, Neue Folge 20), s. 47.

¹¹ Det samme henvises der til på Freylinghausens titelblad.

¹² Bl.)(2r.

¹³ Bl.)(2v,

¹⁴ Smst.

¹⁵ Bl.)(3r.

¹⁶ Smst.

¹⁷ Bl.)(4r.

¹⁸ Bl.)(4v.

¹⁹ Bl.)(5r.

²⁰ Smst.

²¹ Bl.)(5v.

²² Bl.)(6r.

²³ Se Henrik Glahn, *Omkring en håndskreven tysk koralbog fra pietismens tid*, Dansk årbog for musikforskning VII: 1973 - 1976, s. 69 - 102.

²⁴ Udgivet i sin originale form i H.A. Brorson, *Udvalgte salmer og digte*, tekstudgivelse, efterskrift og noter ved Steffen Arndal, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (Danske Klassikere), København 1994.

²⁵ Se hertil og til Brorsons oversættelsesvirksomhed og digtning generelt Steffen Arndal, *"Den store hvide Flok vi see ..." H.A. Brorson og tysk pietistisk vækkelsessang*, Odense 1989.

²⁶ BSS (anm. 3) bd. II og II.

²⁷ BSS (anm. 3), bd. I, s. 42.

²⁸ BSS (anm. 3), s. 217.

²⁹ Min artikel *Verdensrum, bevidsthedsrum og kirkerum i Brorsons salmer*, Præsteforeningens Blad, 90:2000/19, der forfejlet inddrager perspektivet, bør derfor revideres på dette punkt. Se i stedet Steffen Arndal, "Ohne alle Kenntnis von Perspektive"? *Zur Raumperzeption in Rainer Maria Rilkes Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge*, Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte, 76:2002, S. 105 – 137.

³⁰ BSS (anm. 3), bd. III, s. 123.

ENKE CHRISTIANSEN

Den frisiske Salmebog

For at give forståelse for de sproglige vanskeligheder ved projektet med at udarbejde en salmebog på frisisk vil jeg begynde med at fortælle noget om det frisiske folkemål. Amtet Nordfrisland i Sydslesvig har en sproglig mangfoldighed, som man næppe har magen til andetsteds i Europa. I den nordlige del af dette amt findes der på et meget lille område fem sprog ved siden af hinanden: Højtysk og rigsdansk som rigssprog sammen med folkemålene nedertysk/plattysk, sønderjysk og frisisk.

Det frisiske sprog er den nordfrisiske befolkningsdels vigtigste identitetsmærke. Der findes dog folk i området, der betegner sig som frisere uden at kunne sproget.

Historisk set er nordfrisisk et selvstændigt vestgermansk sprog med samme oprindelse som oldengelsk (angelsaksisk) og oldsaksisk (senere plattysk). Det frisiske sprog har en nordfrisisk, en østfrisisk og en vestfrisisk gren med fælles træk og store forskelle. Østfrisisk er uddød i det nuværende Østfrisland i Niedersachsen. Det tales og forstås endnu af ca. 2000 mennesker i Saterland/Oldenburg og forstås ret godt af nordfrisere. I den nederlandske provins Frisland taler omkring 400.000 mennesker vestfrisisk, som her er anerkendt som andet rigssprog. Dette sprog forstås ikke umiddelbart af de andre frisere.

Det nordfrisiske sprog har allerede i 1600tallet haft tilbagegang, idet halvøen Ejdersted gik over til plattysk. Også øerne Pelvorm og Nordstrand skiftede sprog som følge af stormfloden i 1634. Sprogskiftet fortsatte fra syd mod nord i det 19. og 20. århundrede godt hjulpet på vej af det tyske sprogs indflydelse på omgangssproget gennem medierne og de officielle kanaler.

Nordfrisisk har delvis bevaret sin status på øerne Før, Amrom, Sild og Helgoland samt på fastlandet i Bøkingherred omkring Risum-Lindholm. Antallet af frisktalende har nok aldrig været over 50.000, det androg i 1855 omkring 30.000, faldt i 1927 til ca. 16.000 - og i dag regner vi med knap 10.000 frisktalende i området, hvor dog passiv sprogforståelse er ret udbredt. Vort nordfrisiske sprogfællesskab hører til de mindste i Europa. Alle frisktalende kan også højtysk, de fleste kan plattysk, en hel del også dansk og efterhånden færre sønderjysk. Landsdelen er præget af to-, tre- eller flersprogethed, idet der ikke så sjældent findes folk med op til fem aktive sprog, da det bliver ret normalt med flere fremmedsprog. Desværre er der også en trend til tysk ensprogethed.

Nordfrisisk er delt i to dialektgrupper: ø-nordfrisisk med tre hoveddialekter og fastlandsnordfrisisk med seks hoveddialekter. Forskellen mellem dialekterne - især mellem fastlandet og øerne, der blev bosat til forskellig tid - er delvis så stor, at de ikke umiddelbart forstås af folk med forskellig herkomst, men den sproglige samhørighed er langt større end disse forskelle. Der findes ikke nogen fælles ledende form som en slags overbygning over dialekterne, som vi ellers kender det med et rigssprog som fælles norm for forskellige dialekter af samme sprog. På fastlandet er dog en dialektgruppe Moringers frisisk (frasch) ved at overtage denne funktion til en del fortrydelse blandt de mindre dialektgrupper. Dialektmangfoldigheden kan forklares ved, at der aldrig fandtes nogen nordfrisisk stat eller noget økonomisk-politisk centrum, som ville have fremmet sproglig ensartethed. Dialektområderne var afsidesliggende og har været indelukket med en udvikling uafhængigt af hinanden. Friserne kan heller ikke støtte sig til noget moderland i modsætning til de to andre mindretal i grænselandet. Men i nutiden oplever de små sprog i Europa en ny anerkendelse og understøttelse, og alligevel er det nordfrisiske sprog og frisisk kultur tiltagende truet eksistentielt. I længere tid har sprogets snarlige død været forudsagt, men det lever dog - på nær et par enkelte dialekter - videre trods alt, og det mødes nu med fornyet interesse. Der er udviklet normerede skriftsprog for alle de overlevende dialekter, der er bestræbelser for at hæve sprogets status og fremme en folkelig frisisk bevidsthed.

Som et led i disse bestræbelser blev der i september 1995 dannet en arbejdsgruppe med det formål at udarbejde en nordfrisisk salmebog til brug ved gudstjenester, i skoler og foreninger, til menigheds- og hjemmebrug, som tilbud til organisationer og enkeltpersoner - lige fra korsangere og til individuel-personligt brug.

Initiativet til dette arbejde udgik fra sygehuspræsten Ernst Martin Dahl, Stadthagen i Niedersachsen. Han er frisisktalende præstesøn fra øen Før og har læst frisisk og teologi ved Kiels universitet. Hans arbejdsgiver, den nedersachsiske kirke Schaumburg-Lippe, gav ham velvilligt i en årrække betalt orlov på deltid til dette formål. Han samlede en redaktionsgruppe på otte-ni personer, der bestod af både modersmålsfriser og sprogfriser. Der skete nogen udskiftning i det tidskrævende arbejde i årenes løb. Således var det frisiske medlem af landdagen, Lars Harms, et aktivt medlem i arbejdsgruppen, indtil hans politiske arbejde blev for omfattende. Arbejdet havde til huse i Norfriisk Instituut i Bredsted/NF som underafdeling til den bestående arbejdsgren for sprog og litteratur på instituttet, der ledes af prof. Nils Århammar, som også kunne rådgive os med sin sproglige kompetence.

Der blev i arbejdsperioden afholdt en del frisiske gudstjenester i næsten alle dialektområder, hvorved mange af de påtænkte salmer blev afprøvet.

Salmebogen blev færdig i efteråret 2000 og kunne tages i brug ved en festgudstjeneste den 8. oktober. Den fik titlen Loow nü e Hiire (Lover den Herre).

Hoveddelen består af 260 salmer, kanons, korsange og liturgier på 500 sider med noder til. Der blev også udarbejdet en enkel koralbog til brug for organister og kor.

En fjerdedel af salmerne er af frisisk oprindelse, en fjerdedel er oversat hovedsageligt fra dansk og fra andre sprog, halvdelen er oversat fra tysk.

Salmedelen starter efter tysk forbillede med Kirkeåret, første salme er „Gør døren høj“ på tre forskellige dialekter. Enkelte salmer fremtræder i seks sprogvarianter – også på vestfrisisk og saterfrisisk til brug ved fælles arrangementer. Senere afsnit er Gudstjenesten, Tro – Kærlighed – Håb (man bemærker igen tysk indflydelse), Dag – År – Livsvej med morgen-, bord- og aftensange, sange med børn, arbejde, årets gang, gratulation, død og begravelse. Den slutter med Bachs „Gloria“.

Hensigten med, at en del af salmerne optræder samtidigt i de forskellige dialekter, skulle bevirke, at øfrisere fra Før, Amrum, Helgoland og Sild så ville kunne synge samme salmetekst på deres egen dialekt sammen med fastlandsfrisere, der igen havde mulighed for at synge eget mål. De fleste salmer er dog på hoveddialekten frasch, der er opdelt i øst- og vestmoring. Fastlandsdialekterne er desuden fra Hviding Herred, Goes Herred og Halligerne. Sammen med teksterne på vestfrisisk og saterfrisisk dokumenterer salmebogen altså også nutidens frisiske sprog.

Samtidig med de frisiske foreningers sprogbevarende arbejde i 1920erne blev der forsøgsvis afholdt gudstjenester på frisisk ved fællesmøder, der til tider omfattede alle tre Frislande, som f. eks. ved Friserkongressen. Det var vanskeligt for prædikanter at forberede disse gudstjenester, da der ikke findes nogen fuldstændig bibeloversættelse, på ingen af dialekterne. Der blev benyttet sangblade med frisiske salmetekster, idet der fandtes både originale salmer og gode oversættelser, bl. a. af digterne Johannsen (far og søn) og af sprogmanden Bende Bendsen, der også digtede

LOOW NÜ E HIIRE

Nordfräsch sungebök
Nuurdfräsch salemboek
Nuurdfriisk Salembok
(Nordfriesisches Gesangbuch)

ütårbed, diiljwis eefter
üülje forlääge, foon
Ernst Martin Dahl
än maning heelpere

NORDFRIISK INSTITUUT
BRÄIST / BREDSTEDT, NF, 2000

Fig. 1. Titelblad til Loow nü e Hiire.

på romantisk-tungsindig facon på et fremragende moringfrisisk. Fra pietismens tid var der ligeledes originale eksempler på frisisk salmedigtning, som er blevet tilpasset nutidigt sprogbrug ved optagelsen i den ny frisiske salmebog.

Der var altså et grundlag fra gammel tid, men det var ikke omfattende nok til en hel bogudgivelse.

Den væsentlige hjælp kom fra dansk side.

I 1950 kom en ung, dansk præst, Jørgen Kristensen, til sit første og varige embede i Hviding Herred i det gamle Sydtønder amt. Han blev af en friser opfordret til at gøre noget for friserne kirkesprog. Dette var efter Reformationen plattysk, senere højtysk. Dansk kirkesprog fandtes nu hos mindretallets menigheder under DKU også i Frisland. Jørgen Kristensen lærte sig så moringfrisisk og begyndte at oversætte danske salmer til brug for frisere ved gudstjenester i pastoratet, der senere også kom til at omfatte Bøking Herred. Han fik hjælp til oversættelse af ind- og udgangs bønnen, der blev brug for dåbs-, bryllups- og begravelsesritualer, der opstod et intensivt samarbejde med det frisiske institutslektorat og med modersmålsfrisiske kirkegængere. Ved

flere lejligheder opstod der oversættelser til bestemte begivenheder ud over den almindelige kirkegang. Før barnedåb eller bryllup blev der brug for nye oversættelser. Disse efterhånden talrige salmeoversættelser blev samlet i et løbsbladssystem „Sunge aw frasch“ (fig. 2), et udvalg af salmer på frisisk til fælles brug efter nummerering i den daværende danske salmebog. Disse salmer blev en del af grundstammen i den frisiske salmebog. Og efter min mening er det de vægtigste i bogen.

Jørgen Kristensen var selv en original salmedigter. Hans salmer blev til dels offentliggjort i Flensborg Avis, han er repræsenteret i den nye danske salmebog både med en egen salme og en gendigtning fra tysk. Desuden var han medudgiver af en samling grundtvigsalmer i tysk oversættelse fra 1983 (Kirchenlieder von N.F.S.

*Aventoft 22.9.1974
Jørgen Kristensen*

SUNGE AW FRASCH

numeriird eafter

Den Danske Salmebog.

Wan deer eafter e numer en bökstää stoont,
koon huum e sung bloots aw frasch schunge.

Mel. DDK : Den Danske Korelbog.

Fig. 2. Titelblad til *Sunge aw Frasch*, med håndskreven dedikation *Aventoft 22. 9. 1974, Jørgen Kristensen*.

Grundtvig) og af Salmer på dansk og tysk fra 1995, der også har nummerering efter den gl. danske salmebog. Mange af disse salmeoversættelser er blevet til i Grundtvigværkstedet, en arbejdsgruppe af danske præster i Sydslesvig, der havde erkendt et behov for en salmebog til fælles brug ved tosprogede kirkelige handlinger. Salmernes udformning på tysk har i mange tilfælde hjulpet til en ofte meget tiltrængt inspiration ved oversættelsesvanskeligheder til frisisk salmesprog.

For at følge denne inspirationskilde op og for at lette arbejdspresset i hovedredaktionen dannede vi et tre-personers værksted med

Jørgen Kristensen, der nu var emeritus i Tønder, Adeline Petersen, lektrice ved Nordfriisk Instituut, og mig selv som koordinator. Vi fik tilnavnet Tuner-floose, idet Tønder og torden er homonyme på frisisk. Arbejdsforholdene for gruppen blev vanskeliggjort ved, at Adeline Petersen ikke kunne frigøres fra sit arbejde på instituttet, så at jeg måtte møde hende på stedet og i arbejdstiden der for at behandle de rent verbale udfordringer i oversættelserne, mens der i Tønder måtte findes en løsning på de teologisk-dogmatiske interpretationsproblemer i den rette og helst velklingende sproglige sammenhæng. Ved hyppige og gentagne sproglige forbedringsforsøg for hvert enkelt oversættelsesforslag kunne vi stole på Jørgen Kristensens sproglige fantasi og fagligt-saglige kunnen, og når han i enkelte tilfælde meldte pas, havde han altid et klogt bekendtskab, hvis kompetence så kunne hjælpe videre med rådgivning i forskellige tvivlstilfælde.

Det almindelige krav til en oversættelse er, at den skal være så nøjagtig som muligt og så fri som nødvendigt. Og det er vanskeligt nok at skelne mellem de to krav, for hvornår er man for fri til at være nøjagtig? Hvor stor en del af Grundtvigs særpræg må en oversættelse gå glip af, før salmen ikke mere er en autentisk gengivelse af hans mening med den? Når man vil oversætte til et jævnt og helst klart sprog uden kirketradition, forpligter man sig til en vanskelig balancegang mellem almen forståelighed og accept også hos den friser, der er uøvet i at læse sit modersmål, og det krav, som salmens indhold og mening stiller til fortolkningen.

*Fig. 3. Jørgen Kristensen, april 1999.
Foto af Lars Salomonsen, Flensborg Avis.*

Der er elleve luthersalmer med i bogen, heraf er de fem oversat fra dansk, de fleste efter Grundtvigs umiskendelige ordlyd. Der kunne opstå tvivl om formuleringer, der ikke altid havde tilbøjelighed til at følge den danske tekst helt nøje, men også skelede til den oprindelige og ældre originaltekst.

Brorsons stil var forholdsvis lettere at tilpasse frisisk sprogbrug. Vi havde dog vanskeligheder med at få anerkendt melodien til „I denne søde juletid“, der nær var blevet kasseret af hovedredaktionen på grund af den gængse melodi. Der blev dog fundet et andet melodiforslag som alternativ. Valg af salmemelodier kunne også ellers give anledning til diskussioner, hvis deres form var mere eller mindre kendt i tyske eller danske kirkesammenhæng.

Vanskeligt var det igen med Jakob Knudsen, der oversatte tre vers af „Vi pløjed og vi så‘de“ efter en engelsk gengivelse af Matthias Claudius’ originaltekst, der har fire vers, som af en dialektgruppe blev oversat fra tysk. Denne salme har altså tre vers på de to dialekter og fire på den dialekt, der kun fik i alt fem salmer med til fællessang.

Ret umuligt syntes det også at tilpasse „Se, nu stiger solen“ til godt og korrekt frisisk sprog. Den var allerede oversat fra anden hånd til en begravelse i 1984. Billedsproget var så vanskeligt at tilpasse frisisk standard, at gruppen måtte opgive en ny gendigtning og lade den første version gøre fyldest.

Samme problem voldte sidste vers af „Vær velkommen, Herrens år“, som ligeledes var oversat før og brugt i årevis. Vi valgte så denne form frem for at lade salmen udgå, men vi har ikke lagt navn til. Her er „Herrens år med vor Guds velbehag nu bringer os glæde hver Herrens dag!“ tilbageoversat blevet til „Guds år bringer os fryd og glæde, nu er hver søndag Herrens dag.“ Dette var for os ikke rammende nok. „Kom, sandheds ånd!“ er en typisk gendigtning af Kingo ved Grundtvig. I den voldte de tre genitiver i de tre første linier i hvert vers (sandheds Ånd, lysets Ånd og Gud Faders Ånd) så store oversættelsesvanskeligheder, at den måtte opgives og udgå. På frisisk kan man ikke altid danne genitiv med s, man er så nødt til at bruge en præposition i stedet for, især ved abstrakta. Herved forlænges linierne, og rytmen kan let komme i utakt.

Grundtvigs sprogkoncentration i sidste vers af „I al sin glans nu stråler solen“ syntes også uoversættelig. Vi besluttede at lade vers 6 være afslutningen på salmen med „det evige halleluja“ – men efter pres fra hovedredaktionen lykkedes det at få en bleg gengivelse af sidste vers med også, de to sidste linier lyder tilbageoversat ordret „for du os giver, hvad Kristus lovede: med ham din himmelske herlighed.“ Det gør ikke helt fyldest for „thi du for hjertet, vi gav dig, gav os med ham dit Himmerig.“ Jeg har ladet mig fortælle, at man i Sverige havde lige så store vanskeligheder med denne salme, så at den nu skulle være optaget på originalsproget i den svenske salmebog.

„Vor Gud han er så fast en borg“ blev oversat fra dansk, men da den tyske original har tre kortere linier med en anden melodiføring, blev vores version tilpasset den tyske sædvane i Luthers navn. I „Salmer på dansk og tysk“ er den tyske version tilpasset dansk metrum.

Af de 67 oversatte salmer er over halvdelen af Grundtvig. Foruden de nævnte digtere har vi også prøvet kræfter med Hauchs oversættelse af „Sig månen langsomt hæver“, Ingemann, Kingo, Stenersen med „Befal du dine veje“, Sthen og Wexels.

Tre af salmerne står ikke i den gamle salmebog, der var vores oversættelsesgrundlag. Den ene er den bryllupssalme, som Jørgen Kristensen også oversatte til dansk og som findes i den ny salmebog: „Vi beder, Herre, for de to“, den anden en dåbssalme, der var en tidlig gendigtning af „O, lad din Ånd nu med os være“, der senere også kom i en direkte oversættelse af originalen. Desuden er en tredie salme af Aastrup „Det må jeg bange høre“ oversat med forfatterens godkendelse, idet Jørgen Kristensen lod ordlyden af sin version prøve af ham. „Lover den Herre“, der har lagt navn til salmebogen, har vi i to versioner. Een gang efter den danske neanderoversættelse, og een gang som gendigtning af salme 103 inspireret af Grundtvigs „Lovsynger Herren“.

Foruden arbejdsresultatet fra vores gruppe er der oversat femten andre danske tekster af enkeltpersoner, her især af friseren Alfred Boysen, der i sin ungdom blev digterisk inspireret på højskoleophold i Danmark, og som også var medlem af hovedredaktionen. Han havde i 1954/55 oversat og udgivet Markus- og Matthæusevangeliet, også med dansk, teologisk bistand. Til hans begravelse, der var en tresproget begivenhed, måtte vi efter hans udtrykkelige ønske oversætte „Altid frejdig, når du går“, som ikke havde fundet plads i salmebogen.

Hvad vi også savnede som oversættelsesgrundlag, var salmer til Kristi himmelfart, idet denne dag i en lang periode var gudstjenestefri i de sydslesvigske pastorater, fordi der traditionelt blev afholdt en fælles kirkedag her. Jørgen Kristensen havde i sin tid altså ikke haft behov for at lave oversættelser til denne højtid. Vi bidrog her kun med et par enkeltvers af „O store Gud! vi love dig“.

Det frisiske sprog er både sangbart og melodisk. Problemet ved oversættelserne var den forholdsvis rimfattighed. På dansk og tysk kan man rime mere varieret. Vi måtte tit og ofte genbruge samme rimord, hvorved teksterne kunne komme til at lyde trivielle. Heldigvis foreligger der et magisterarbejde om vestmorningsk vokalisme, og den kunne udmærket benyttes som rimordbog. Et andet sprogligt problem var frisisk konkret tænkemåde, der ved brug af metaforer altid i første omgang opfatter det konkrete billede før allegorien. Især Grundtvigs guldalder-

sprogbrug var et klipperev af sprogfælder. „Guld i mund“ bliver på frisisk let opfattet i retning af tandkroner, og så fremstår en direkte oversættelse som ret plat.

Men også her kunne vi altid trække på Jørgen Kristensens fulde forståelse og utrættelige forbedringsforslag.

Vi har altså grund til at være særdeles taknemmelige, især også over Jørgen Kristensens sproglige berigelse af arbejdet og hans givtige og inspirerende samarbejdsvilje. Han arbejdede desuden utrætteligt ved sin computer med at rette og forbedre tekstforslagene, indtil der forelå en indforstået accept. En kopimappe med nummerering efter den gl. danske salmebog blev deponeret i arkivet på Dansk Centralbiblioteks lokalafdeling i Flensborg.

Den foretrukne dialekt for disse oversættelser er den østermøringske, idet der foreligger den mest fyldestgørende ordbog for hoveddialekten i denne frisiske sprogform.

Et andet, meget positivt samarbejde opstod der med den nordelbiske kirkes „Landeskirchenmusikdirektor“, Dieter Frahm, der rent idealistisk og ulønnet - som alle andre medarbejdere - stillede sin kompetence til rådighed og egenhændigt på sin arbejdscomputer typograferede alle melodisider og satte tekster under noderne uden at kunne et ord frisisk. Han blev dog ferm til at synge rigtigt med på sproget ved mange arbejds møder. Han kunne også rådgive med hensyn til de melodier, der på bestilling blev komponeret til nye tekster. Han har tilmed indføjet passende bibelcitater på de sider, der ikke var helt udfyldt af salmerne. Han viste stor interesse for arbejdet og udtrykte forundring over, at det kunne afsluttes efter en så begrænset årrække. Han deltog sammen med de andre honoratiores i indvielsesfesten og har senere også medvirket ved en plattysk salmebog.

De økonomiske omkostninger i forbindelse med det intensive redaktionsarbejde oversteg allerede i 1999 de 30.000 DM, især på grund af store kørselsudgifter. Vi havde regnet med støtte til selve udgivelsen fra Mindretalssprogenes Kontor i Bruxelles, men dette centrum for „lesser used languages“ afslog med den begrundelse, at cost-benefit faktor ikke var tilgodeset. Der blev altså skønnet, at salmebogens gavn for et kirkeligt mindretal i mindretallet var utilstrækkeligt og ikke pengene værd.

Den nordelbiske Landeskirche, der nu vander sig i store økonomiske vanskeligheder, har også rent pengemæssigt understøttet udgivelsen i ret stort omfang, ligeledes kom der understøttelse fra tyske kirkekredse og fra en del danske fonde og legater, fra forskellige vest- og østfrisiske kredse og fra nogle privatpersoner og foreninger. Som

tak for denne hjælp har redaktionen sponsoreret en del bogsæt til menigheder med mulighed for at bruge frisisk som kirkesprog, til skoler og andre interessegrupper i sprogområdet.

Bogen er udgivet på instituttets forlag og indledes med et forord af Slesvigs biskop Knuth på tysk. Taksigelsen og målformuleringer om kirkelige, sproglige og musikalske delmål følger også på tysk.

Herefter er indledningen på frisisk og handler om salmeinddelingen, melodivalg og nodevalg, desuden er der henvisninger til de bibeltekster, der fylder pladsen op mellem salmerne. Der gøres opmærksom på tyske ordforklaringers tilkendegivelse med stjerne bag i bogen, hvilket vi i Tønder har set bort fra med den begrundelse, at interesserede læsere kan håndtere en ordbog. Der er tilkendegivelse af bibelcitater med kryds, som der bliver henvist til bag i bogen ved den systematiske gennemgang af alle salmers forfattere og findesteder. Der henvises til muligheder for at synge på skift: solosang og omkvæd i kor, kanons, kor og menighed på skift.

Oversættelser efter uddrag af Salmernes Bog bag i bogen er typografisk sat med forskudt liniebegyndelse og foreslås her også til læsning af to hold på skift. Der henvises desuden til mulighed for klaver- og orgel- eller guitarledsagelse. Koralbogen er fremstillet som fotokopi af kirkemusikeren Dieter Frahm og ligeledes udkommet på instituttets forlag.

Der følger et udførligt afsnit om sproget og skrivemåderne. Her begrundes valg af dialektformer og regler for modernisering af de ældre tekster, udtaleregler og brugen af grammatik og retskrivningsregler. Stort begyndelsesbogstav vælges til Gud, Fader, Helligånden, Ypperstepræst, Kinken (frisisk for julemanden/Christkind), Sønnen, Skaberen, Ordet (logos) og i tønderteksterne Himmel=Gudsriget. Grammatiske artikler, brug af pronomen, genitivendelser og konjunktiv forklares. Der afviges fra den gængse retskrivning af fremmedord, idet regler herfor endnu ikke var helt fastlagt i arbejdsperioden. Således er „epiphanias“ stadig stavet med ph, „scepter“ er brugt som fremmedord og ikke indført som låneord med frisisk lydret skriftform. „Advent“ er ligeledes behandlet som et fremmedord og ikke stavet med w og ä, som det lyddrette skriftsprog er normeret til. At stavelsesdeling og brug af apostrof håndhæves forskelligt af enkelte tekstsribenter, må der også gøres opmærksom på.

Som afslutning på indledningen bliver bogens tilblivelse beskrevet og begrundet med nævnelse af de enkelte medarbejdere.

Herefter følger et systematisk overblik over salmerne, kanons og flerstemmige satser.

Der følger en indledning på ødialekten fra Før og Amrom, der igen oplyser om målsætning, sprog og skrivemåde og fortegnelser på denne dialekt. Medarbejdere fra sprogområdet nævnes.

Samme tekst følger for øen Sild, derefter ligeledes sammenfattet for de øvrige dialekter.

Som afslutning af denne del gives der på tysk oplysninger til sproginteresserede brugere om retskrivningen og udtaleregler for alle benyttede frisiske sprog med vestfrisisk og saterfrisisk.

Efter 70 siders indledning kan så salmeteksterne begynde. De udgør den væsentlige del af bogen, og jeg har forsøgt at give udtryk for, med hvilken omhu de er blevet gennemarbejdet. Men inden vi når frem til indholdsfortegnelsen, der forbrugervenligt er anbragt allersidst i bogen, kommer der et vægtigt tillæg med de før nævnte oversættelser fra Salmernes Bog, liturgier, bibeloversættelser og en bønnebog.

Der er oversat små 30 af de gammeltestamentlige salmer i udtog, hvilket voldte en del hovedbrud. Det var rigtig vanskeligt at ramme denne specielle, højtidelige poesi med et nogenlunde nutidigt sprog, der næsten ingen tradition har at falde tilbage på. Bende Bendsen havde i det 19. århundrede gjort nogle udmærkede oversættelseforsøg i sit værk „Die nordfriesische Sprache nach der mooringer Mundart“, som han havde indleveret som guldmedaljeopgave på Københavns Universitet. For modersmålsfrisere med tysk kirketradition kom Luthers tyske oversættelse som støtte for en frisisk gengivelse på tale, mens der på grund af teologiske forbehold måtte søges tilbage til originalsproget.

Liturgierne indledes med forslag til gudstjenestens forløb på frasch, Før-Amrum-mål og øen Silde dialekt. Herefter følger altergang kun på frasch, det samme gælder for trosbekendelsen fra Nikæa og de ti bud, for skriftemål og barnedåb, dåb i livsfare og konfirmation, vielser, guldbryllup (som sølvbryllup og diamantbryllup) og begravelser, alle med salmeforslag.

Herefter følger små 100 sider med andre bibeloversættelser. Foruden læsninger til de kirkelige højtider og de mere almindelige søndage er der udvalgt 38 tekststykker fra evangelier, epistler og gl. Testamente. Der er tekster til brug ved dåb, konfirmation, vielser, guldbryllup og begravelser. Desuden er der optaget et fåtal af de mere

kendte skriftsteder og hele Lidelseshistorien, Jesu død og opstandelse efter Lukas. Teksterne er optaget i biblens rækkefølge og kan så frit kombineres til aktuelt brug. Disse tekster er nyoversatte efter biblens originalsprog med tilstræbt sprogbrug efter Luther. Oversætteren hævder ikke kun at lægge vægt på ordbetydninger, men også på grammatisk og stilistisk form. Ord og ordstilling ligger tæt op ad originalsproget. Dette skulle medføre, at oversættelserne ikke så hurtigt virker mindre brugbare end de friere oversættelser. Luthers velkendte stil i tysk kirkesprog forudsættes også gammelkendt i Frisland. Der er givet afkald på hyppig brug af citationstegn for at formidle et roligt skriftbillede.

Guds navn HERREN skrives på frisisk med fem store bogstaver, hvor Jahve er omtalt på hebræisk. Ord er skrevet med kursiv, hvis der er et stærkere tryk eller et vigtigt ordspil på hebræisk. Der er brugt fed skrift, når denne skrifttype er anvendt i den tyske Luther-bibel fra 1984. Der er anvendt firkantet parentes omkring ord, der ikke findes i de ældste håndskrifter, i vinkelparentes er der indføjet ord, der kunne lette tekstforståelsen. Der er almindelig parentes omkring ord, der kan udelades, hvis der skal forkortes ved oplæsning.

Oversigten er inddelt efter angivelse af emne og anvendelse på dagen i Kirkeåret. Der er tekster fra to af Mosebøgerne, 2. Samuels Bog, Salmernes Bog, som jeg har omtalt, fra Prædikerens Bog, Esajas, Jeremias og Siraks Bog. Der er et bredt udvalg af Matthæusevangeliet, lidt mindre tekstfylde fra Markusevangeliet, men igen et stort udvalg efter Lukas og en del af Johannesevangeliet. Der er et versudvalg fra tre af kapitlerne i Apostlenes Gerninger, Romerbrevet og 1. Korinterbrev i større udvalg end 2. Korinterbrev, enkelte vers fra Efeserbrevet, Filipperbrevet, Kolossenserbrevet, 1.Thessalonikerbrev, Thimotheusbrevet, 1. Petersbrev, 1. Johannesbrev, Jakobsbrevet og Åbenbaringen. Desuden er der 30 andre vægtige skriftsteder.

Derefter er der forslag til kombineret brug af tekstudvalget til Kirkeårets forløb og til brug ved kirkelige handlinger.

Der følger en fuldstændig oversigt over alle skriftsteder efter rækkefølgen i GT og NT, før de ca. 80 siders oversættelser starter.

Alle disse oversættelser bærer stærkt præg af oversætterens personlige observans og er i sproglig henseende ikke gennemgået optimalt. De er desværre præget af tidspresset op til udgivelsen og kan egentligt kun betragtes som oversættelsesudkast. Måske der med tiden findes kompetente folk med stor arbejdsiver, der tør give sig i kast med en fuldstændig bibeloversættelse.

I bønnebogen er der optaget bønner især til hjemmebrug efter den evangeliske salmebog, der bruges i Frislands tyske kirker. De er oversat af to medlemmer af

redaktionen og delvis nyformuleret i oversættelsesarbejdet. Der er morgen-, aften- og ugedagsbønner, bønner til brug i livsforløbet, til så forskellige lejligheder som arbejde og arbejdsløshed, rejser, krig, stormflod og andre ulykker, nød og sygdom, alderdom og død.

Disse bønner er nok tænkt som hjælp til modersmålsfrisere med fremmed kirkesprog. Ligesom salmesproget har brug for tilvænning og accept, således kan der opstå vanskelige situationer ved personlige kriser, og da har jeg hørt alle nuancer i argumentationen for eller imod frisisk til dette sprogbehov, lige fra at vorHerre ikke forstår henvendelser på frisisk, og til at man slet ikke kan finde gehør på anden måde.

Et andet afsnit i tillægget er en salmehistorisk gennemgang af betingelserne for åndelige sange i Frisland lige fra de første kontakter med kristendommen over Reformationen til moderne tid og nationalfrisiske strømninger og til nutidens bestræbelser.

Den alfabetiske liste over ca. 200 digteres og komponisters liv og virke fra over 700 års kulturhistorie indeholder korte og lidt længere meddelelser i såkaldte biogrammer, der prioriterer frisiske landsmænd, der ellers ikke findes materiale om, og som der til dels ikke findes beskrivelser af i andre kilder, idet der her er gennemført selvstændige efterforskninger til dette brug.

Stednavne fra områder mellem Kongeåen og Hamborg, fra Vestfrisland og Saterland bliver brugt i deres frisiske udformning. For Nordfrislands vedkommende er stednavnsfortegnelsen i NF-instituts udgave fra 1973 brugt.

Tillægget indeholder også andre fortegnelser. Der er ordforklaringer på tysk i salmernes rækkefølge, især når betydningen kan afvige fra ordbogsformen eller opfattes forskelligt fra hoveddialekten i andre dialektformer. Der er en liste over forfatterangivelser, der er udeladt under selve salmeteksterne, for også at kunne henvise til salmernes forhistorie, oversættelseforløb og alternative melodivalgmuligheder.

En bibliografisk kildefortegnelse henviser til de ti forskellige salmebøger, der har leveret materiale til oversættelserne, og til nordfrisiske sangbøger, tryksager, tidsskrifter, håndskrifter og løblade.

Der er gjort rede for copyright, når det har været nødvendigt at søge om tilladelser til eftertryk. At vi i enkelttilfælde fik afslag, er dog ikke nævnt.

Der er endvidere en melodifortegnelse over melodier uden den vanlige tekst fra originalsproget i alfabetisk orden efter Evangelisches Gesangbuch, Ausgabe für Nordelbien. Med kursiv skrift er de melodier nævnt, der ikke kommer fra tysk, men er af engelsk og dansk oprindelse.

Desuden er der en dansk tekst med de i alt 82 salmer, der er oversat fra dansk. Der er nævnt 16 andre tekster, som er oversat fra engelsk, fransk, græsk, nederlandsk, latin og vestfrisisk. I oversættelserne fra tysk nævnes også de salmer, der er genoversat via dansk.

Afsluttende kunne man spørge sig selv, hvilken betydning sådan en frisisk salmebog mon kan få.

Den dokumenterer helt klart et sprogligt fremskridt, idet vi har været nødt til at udbygge og nyskabe det sproglige grundlag til formålet. Desuden har den værdi for sprogets status, idet det her ikke mere kan betegnes som et enfoldigt bondemål, der ikke kan bruges til abstrakt eller åndeligt tankegods. Noget rent frisisk menighedsliv kan jeg ikke forestille mig, men det er jo også nok værd at overveje brugbarheden, når to eller tre er forsamlede, eller i den sidste nattevagt til at have ved hånden, når man da skal holde i hånden i en af de kæres dragt. Og ved enkelte officielle lejligheder har den da også allerede været i brug.

Til sidst vil jeg citere det vers, der har lagt navn til bogens titel:

*Loow nü e Hiire, di mächte kining ma iire!
Loow ham, min siil, lätj de't prisen än loofschungen liire!
Stim arken sträng,
schungen as oofer ham bräng,
fröiligen tunk lätj ham hiire!*

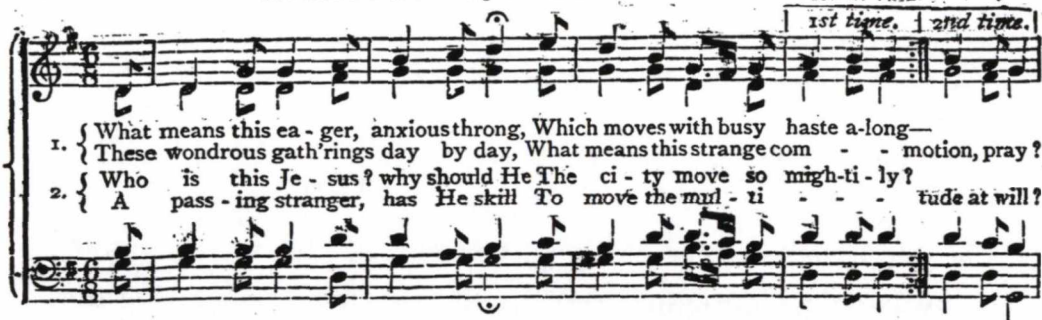
En sidste prøve på sproget, som vi gerne havde bragt som motto for bogen, er dette slutvers fra Grundtvigs Var I ikke galilæer! – Wjarn jam ai bloot galilää're?:

*Mamens spräke diip ham näiget;
lacht än liiflik hi ham fäiget
eefter Jesu toochtegung.
Seelew smuk, hi leet ham leefte,
liinjt ham geest än iilj än kreefte
stäis foon Sions hältesung.*

No. 20. Jesus of Nazareth Passeth by.

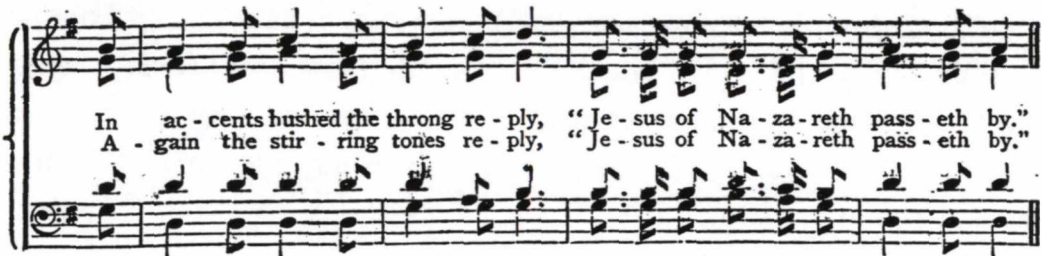
"He heard that it was Jesus of Nazareth."—MARK x. 47.

1st time. 2nd time.

1. { What means this ea - ger, anxious throng, Which moves with busy haste a-long—
 { These wondrous gath' rings day by day, What means this strange com - - motion, pray?

2. { Who is this Je - sus? why should He The ci - ty move so migh - ti - ly?
 { A pass - ing stranger, has He skill To move the mul - ti - - - tude at will?

In ac - cents hushed the throng re - ply, "Je - sus of Na - za - reth pass - eth by."
 A - gain the stir - ring tones re - ply, "Je - sus of Na - za - reth pass - eth by."

In ac - cents hushed the throng re - ply, "Je - sus of Na - za - reth pass - eth by."
 A - gain the stir - ring tones re - ply, "Je - sus of Na - za - reth pass - eth by."

3. Jesus! 'tis He who once below
 Man's pathway trod; mid pain and woe;
 And burdened ones, where'er He came,
 Brought out their sick, and deaf, and lame:
 The blind rejoiced to hear the cry,
 "Jesus of Nazareth passeth by."

4. Again He comes! From place to place
 His holy footprints we can trace;
 He pauseth at our threshold—nay,
 He enters—condescends to stay:
 Shall we not gladly raise the cry?—
 "Jesus of Nazareth passeth by."

5. Ho! all ye heavy-laden, come!
 Here's pardon, comfort, rest, and home:
 Ye wanderers from a Father's face,
 Return, accept His proffered grace;
 Ye tempted ones, there's refuge nigh:
 "Jesus of Nazareth passeth by."

6. But if you still His call refuse,
 And all His wondrous love abuse,
 Soon will He sadly from you turn,
 Your bitter prayer for pardon spurn.
 "Too late! too late!" will be the cry—
 "Jesus of Nazareth has passed by."

Hymnologi og homiletik - præsentation af en metode

I præstens studereværelse er hymnologi og homiletik beslægtede emner, idet de begge to hører hjemme under den praktiske teologi. Hymnologi beskæftiger sig med salmesang og homiletik med forkyndelse; men ligesom der kan være en god del forkyndelse i de salmer, vi synger, kan også prædikenerne indeholde væsentlige hymniske elementer. Den tyske hymnolog Martin Rössler har med udgangspunkt i Luthers prædikener opstillet en typologi over anvendelse af salmer eller salmefragmenter i prædikenen. Rössler finder hos reformatoren følgende grader i stigende intensitet:

- **Liturgisk rubrik.** Salmen angiver prædikenens liturgiske kontekst, nævner f. eks. salmen før prædiken.
- **Hentydning.** Ved anvendelse af et enkelt ord, billede eller sætning kan prædikanten iklæde sine egne tanker i forud præget og kendt sprog, der vækker tilhørernes tilslutning.
- **Sentens.** Prægnant eller bevinget udtryk fra en salme kan anvendes på lige linje med et ordsprog. Sentensen kan som *pars pro toto* angive en hel salme.
- **Citat.** Angives ofte i citationsformel ("... som vi har sunget..."), er tydeligt genkendeligt og skal på samme måde som bibelcitater med autoritet understrege det anførte.
- **Bedømmelse.** Salmen ikke bare citeres, men vurderes tillige. Den kaldes herlig, gammel, inspireret af Ånden.
- **Salmekatalog.** Oplysning om flere salmer, der kan anvendes i en bestemt sammenhæng, ofte efterfulgt af formaning til at lære og bruge dem.
- **Salmeparafrase.** Da også salmen som en reaktion på forkyndelsen er forpligtet på teksten, kan salmedele for et øjeblik overtage rollen som hovedtekst, eventuelt i udfyldt form eller transponeret til bønnens sprog.
- **Salmeeksegese.** Salmen kommer som egentlig tekst til at bestemme rækkefølge og gennemføring af synspunkter og tanker.

Hos Luther sker sidstnævnte kun i enkelte afsnit, men allerede på reformationstiden begynder dette frugtbare møde mellem homiletik og hymnologi. I salmepædikenen kan prædikenen forlene salmen med teologisk relevans, og salmen kan i prædikenen bidrage med

en poetisk og livsnær konkretion.¹

Skønt hymnologien har en stor plads i mit hjerte, har jeg som Ph.D.-studerende været nødt til at beskrive mig selv som homiletiker, idet jeg som forskningsemne har beskæftiget mig med provst Jacob Dahls (1878-1944) færøske postiller.² I et ganske omfattende opbyggeligt forfatterskab fremstår de to årgange prædikener *Í lýsing* fra 1934 og *Meðan hildið verður heilagt*, udgivet posthumt i 1948, som kronen på værket, og materialet har været så righoldigt og repræsentativt, at det kunne bære en systematisk undersøgelse. Kun i det omfang, enkelte emner optrådte så sjældent i postillerne, at man ikke turde udlede noget konkret deraf, har det været nødvendigt at inddrage provstens øvrige produktion, herunder hans salmer og salmeoversættelser. Det er derfor ikke hans egne originalsalmer eller oversættelser, jeg her vil komme ind på, men alene hans prædikener.

I min første begrebsanalytiske gennemlæsning af prædikenerne forekom det af og til, at jeg stødte på ord og udtryk, som var atypiske, eventuelt hapax legomena, og som forstyrrede det indtryk, jeg ellers var ved at danne mig af Dahls teologi. Det kunne f. eks. være yderst distraherende at se Guds vrede nævnt to gange, når Dahl dog ellers i sin forkyndelse lægger stor vægt på, at Gud ikke er vred, og heller aldrig har været det. Hvad kunne denne inkongruens skyldes? Andre gange kunne prædikenens titel - uden at være noget direkte citat - vække associationer til en salme eller en åndelig sang. Kunne det mon betale sig at lede i tidens salmebøger og åndelige sangbøger for at se, om der fandtes tekster, der udviste en større parallel med disse prædikener? Undersøgelsen viste sig at være frugtbar. I flere tilfælde vil jeg påstå, at den hymnologiske analyse - et skærpet blik for prædikenens indhold af hymniske elementer - afslørede skjulte strukturer og effekter og gjorde det muligt at trænge ind i prædikenens duktus, ja, bag det talte ord ind til prædikantens egne tankegang.

Her skal kun anføres et enkelt eksempel, en prædiken holdt Fastelavns søndag 1936 over 2. tekstrækkes evangelium: Jesu 3. lidelsesforudsigelse og den blinde ved vejen til Jeriko. Min mistanke om, at prædikenens tema og opbygning skulle findes i den populære vækkelsessang "Sig, hvad betyder dette dog", blev for det første vakt af, at Jesus kaldes *Guds lam*; for det næste af den stadigt tilbagevendende sætning "Jesus af Nazaret går forbi", et "omkvæd" der gentages i alt 14 gange i løbet af prædikenen; og for det tredje af den usædvanlige afslutning: det kan blive for sent, Jesus kan være gået forbi for sidste gang.

¹Röbber 1976, s. 48-51.

²Hansen 2004.

Salmeanalyse

Sangen, som den amerikanske lærerinde Etta M. Campbell skrev under en vækkelse i USA i 1863,³ blev bl.a. optaget i Ira D. Sankeys *Sacred Songs and Solos*, og har i dansk oversættelse hørt til det faste repertoire i såvel *De Unges Sangbog* som *Indre Missions Sangbog/Hjemlandstoner*. Sangen følger i sin disposition den forkyndelsesstrategi, som tilsyneladende har været brugt, hvor sangen havde sit udspring, i datidens amerikanske vækkelsesbevægelse. Vi finder den samme disposition i *Sacred Songs and Solos*' store afdeling "The Gospel", som ikke kun handler om evangeliet, men snarere om den måde, budskabet skal udlægges på, og den virkning, man derved ønsker at opnå: "its Message, Invitation, Warning and Entreaty, Response and Repentance."⁴ *Message* er en genfortælling af en bestemt perikope, i denne sang ikke mekanisk gentaget, men i dialogisk form med spørgsmål og svar, der allerede vækker tilhørernes interesse og inddrager dem i processen. *Invitation* er en kærlig og personlig henvendelse fra Jesus. *Warning and Entreaty* tilføjer en alvorlig og indtrængende tone og skærper således overtalelsen yderligere. Kun *Response and Repentance* har det ikke været muligt at få med i denne sang; men det ville jo også kræve et skift til 1. person ental.

Vi sammenholder den amerikanske original⁵ med den danske oversættelse:⁶

³Dette oplyses under sangen i *De Unges Sangbog* 1949 nr 192.

⁴Index to Subjects. Sankey 1990, upagineret.

⁵Sankey nr. 77, de engelske overskrifter har jeg tilføjet.

⁶*De Unges Sangbog* 1901 nr 77.

Message:

1. What means this eager, anxious throng,
Which moves with busy haste along -
These wondrous gath'rings day by day,
What means this strange commotion, pray!
In accents hushed the throng reply,
"Jesus of Nazareth passeth by."

2. Who is this Jesus? why should He
The city move so mightily?
A passing stranger, has He skill
To move the multitude at will?
Again the stirring tones reply,
"Jesus of Nazareth passeth by."

3. Jesus! 'tis He who once below
Man's pathway trod, 'mid pain and woe;
And burdened ones, where'er He came,
Brought out their sick, and deaf, and lame:
The blind rejoiced to hear the cry,
"Jesus of Nazareth passeth by."

Invitation:

4. Again He comes! From place to place
His holy footprints we can trace;
He pauseth at our threshold - nay,
He enters - condescends to stay:
Shall we not gladly raise the cry? -
"Jesus of Nazareth passeth by."

5. Ho! all ye heavy-laden come!
Here's pardon, comfort, rest, and home;
Ye wanderers from a Father's face,
Return, accept His proffered grace;
Ye tempted ones, there's refuge nigh:
"Jesus of Nazareth passeth by."

1. Sig, hvad betyder dette dog,
den Hob, som ivrig fremad drog?
sig, hvad er det dog [for] en Mand,
som slig en Skare samle kan?
som Svar du faar fra Vej og Sti:
Jesus af Nazaret gaar forbi.

2. Hvem er da denne - hvormed kan
han saa bevæge Stad og Land?
en hjemløs fremmed: hvilken Magt
kan i hans Hænder være lagt?
du ser, at der er Magt deri:
Jesus af Nazaret gaar forbi.

3. Thi denne Jesus det er ham,
Johannes kaldte det Guds lam,
han haver hjulpet alle, som
med Tillid til hans Fødder kom;
thi glædes mange nu, fordi
Jesus af Nazaret gaar forbi.

4. Endnu fra Sjæl til Sjæl han gaar,
saa kærlig han foran dig staar,
han kalder og indbyder dig
til Glæden hist i Himmerig.
O, luk dog ej dit Øre i!
Jesus af Nazaret gaar forbi.

Den anonyme danske oversætter har ikke ganske fulgt sit forlæg. Vi lægger straks mærke til, at v. 5 ikke er blevet oversat; men da det hovedsagelig er en differentiering af kaldet, kan det nok undværes. Ordet "city" i v. 2 kunne give et fingerpeg om, at vækkelsen i USA har været et storbyfænomen, og så er det meget praktisk, at den danske oversættelse også kan bruges på landet. Langt vigtigere er det dog, at Jesusbilledet er blevet ændret. Originalen bringer i v. 3 en samleberetning, der ligner f. eks. Matt 4, 23-25, om den milde Jesus, der gik omkring på jorden blandt mennesker med smerter, byrder og sygdomme, mens oversættelsen i tilslutning til Joh 1, 29 omtaler Jesus som ham, Johannes kaldte Guds lam. Hvorfor dette skift fra omsorgskategori til offerterminologi? Er det for at inddrage kontekstens lidelsesforudsigelse, eller har den danske oversætter bevidst villet styrke en mere luthersk frelsesforståelse, som han savnede i salmen? Ordene om glæden i himmerig (v. 4) og natten sort (v. 5) viser, at omvendelsen for oversætteren handler om frelse eller fortabelse, himmel eller helvede. Det hører med til sangens historie, at den i senere danske udgaver er blevet ændret endnu engang ved en ombytning af v. 4 og 5, således at den ikke længere klinger ud med truslen, men med indbydelsen.⁷

Prædikenanalyse

Hvordan forholder Dahls prædiken sig til sangens danske version? Kan man uden at gøre vold på prædikenens tekst genfinde sangens vers som en underliggende struktur under hele prædikenen? Hvis vi skal få det til at gå op, må vi lede efter de første tre vers under første hovedafsnit - prædikenens *dengang* - og vers 4-5 under andet hovedafsnit - prædikenens *nu*. Vi må dertil undersøge, hvilke vers Dahl kun refererer kort, hvilke han gør til genstand for en længere fortolkning, og hvilke der endda viser sig at være så utilstrækkelige, at han må supplere med andet materiale.

Sangens første vers svarer til prædikenens åbning. Som det i Luk 18, 36 er den blinde, der spørger, hvad der er på færde, tager både sangen og prædikenen udgangspunkt i den blindes situation. Dahl refererer, at den blinde kunne høre mange mennesker gå på vejen og ville vide, hvem de var. Måske var der nogen imellem, der kunne hjælpe ham. Da han fik at vide, at det var Jesus af Nazaret, der gik forbi, råbte han straks: "Jesus, Davids søn, forbarm dig over mig."

Sangens andet vers stiller det uddybende spørgsmål: Hvem er da denne, med hvilken

⁷*De unges sangbog* 1949 nr. 192 og *Hjemlandstoner* 1953 nr. 331.

magt kan en hjemløs fremmed bevæge både stad og land? Det er egentlig også det spørgsmål, hele resten af prædikenens 1. hovedafsnit søger at besvare. Dahl griber her tilbage til tekstens første vers, 31-34. Jesus er på vej op til Jerusalem for sidste gang, og nu er alt forandret. Han ved med sig selv, hvad der venter ham i Jerusalem. Jesu selvbevidsthed, som kommer så tydeligt til orde i lidelsesforudsigelsen,⁸ består dels i viden og dels i vilje. Jesus har vidst det hele tiden, hans ansigt har hele tiden været vendt mod Jerusalem; men desto nærmere han kommer, desto tydeligere bliver det for ham, at "han skal overgives til hedningerne, og de skal håne ham, mishandle ham og spytte på ham; de skal piske ham og slå ham ihjel, og på den tredje dag skal han opstå." Men selv om Jesus ved alt dette, kan hverken venner eller fjender hindre ham. Han vil fortsætte, dette er vejen, han skal gå. Hvilken magt står bag, spørger sangen, og Dahl svarer, at det er kærligheden, der tvinger Jesus til at fortsætte: kærlighed og lydighed mod den himmelske fader og kærlighed til verdens mennesker. Hvis mennesket skal blive frelst, må han gøre dette, om det så skal koste hans liv.

Ganske kort trækkes sangens kristologiske midtpunkt ind - de to første linjer af v. 3 - at Jesus var blevet kaldt Guds lam og havde påtaget sig at bære alle verdens synder; derfor må han nu holde ud, om han så skal sætte livet til. Der er måske ikke så langt herfra og til kollekten til Fastelavns søndag, der - rigtignok i tilknytning til 1. tekstrækkes evangelium - taler om ham, der har taget alle vores synder på sig. Kollektens ord om, at vi med ham skal have nåde og syndernes forladelse, ser vi dog ikke noget til. For Dahl har endnu til gode at etablere noget, der kan betinge mødet mellem Jesus og den blinde. Derfor vender han tilbage til Jesu vandring mod Jerusalem. Blandt de uforstandige disciple var der kun lidt trøst og hjælp at hente, og de store skarer, som Jesus øvede en sådan tiltrækning på, interesserede sig ikke for ham selv, men kun hans tegn og undere. Midt i vennernes flok, midt i den store skare gik Jesus så sørgeligt ensom og fremmed. Det kan Dahl bruge: det er den ensomme Jesus og den ensomme, blinde tigger, der mødes. Tiggeren råber til Jesus, og Jesus hører hans bøn og giver ham hjælp og frelse.

Så langt rækker sangens v. 2. I forsøget på at afdække, hvem Jesus er, finder Dahl svaret i selve det stillede spørgsmål: Jesus er den ensomme, den hjemløse fremmede med kærlighedens magt. Sangens omkvæd har der indtil nu ikke været brug for.

Det bliver der til gengæld, hvor prædikenens 2. hovedafsnit, forkyndelsens *nu*, sætter ind. Her viser det sig, at sangens tredje vers slet ikke er udtømt, men tværtimod indeholder et erfaringsmateriale, som kan understøtte det, der siges så kortfattet i evangeliet: "han haver hjulpet alle, som/ med Tillid til hans Fødder kom." Ordene om, at Jesus går forbi, er nu et

⁸Det indskydes parentetisk, at lidelsesforudsigelsen er et så træffende indgangsord til fasten, Dahl 1948, s. 142.

glædesbudskab til hele menneskeverdenen. De kan give alle de ensomme, nødstedte, hjælpeløse og sorgfulde trøst, håb og fortrosthing. Erfaringerne fremsættes i fire sætninger, der ved første øjekast synes at være helt parallelle, idet de er ens opbygget: "Alle dem, der ... de siger ... da Jesus af Nazaret kom forbi hos dem." En nærmere læsning afslører dog, at den første sætning skal ses som en overskrift over de to følgende sætninger, mens den fjerde har et helt andet indhold. Hovedvægten ligger nemlig på den momentane frelse, omvendelsens øjeblik:

1. "Alle de, som er *frelste* og lover og priser Gud for frelse, de siger, at frelsen kom til dem, da Jesus af Nazaret kom forbi hos dem."⁹

2. Hvad de oplevede, kan let knyttes til beretningen fra Jeriko: før var de *blinde* og så hverken Gud eller sig selv eller sin synd, men nu har de fået synet.

3. Før var de *fattige tiggere* og havde intet, der kunne give sjælen hvile og fred, men nu er de hovedrige af Guds nåde og barmhjertighed.

De *frelste*¹⁰ er de omvendte, frelsen findes på pietistisk vis i erfaringen af det rette forhold mellem synd og nåde. Det fremgår ikke her, at dette sker objektivt i troen på Jesu fuldbårte frelsergerning eller på sakramentets nådestilsagn, men snarere subjektivt i oplevelsen af Jesu nærvær.

4. For at også den fjerde sætning kan forankres i Jeriko-begivenheden, må det først postuleres, at den blinde tigger var blevet træt og havde givet op på vejen til Jerusalem og derfor ikke var kommet længere end til Jeriko; men så kan også de, der er i den situation, sige, at de fik kraft til at gå videre, da Jesus kom forbi. Og det er unægtelig en anden form for frelse.

Nu begynder den direkte applikation: Jesus kommer forbi hos dig, uanset hvor du står, og hvordan det er fat med dig, om du føler dig som en blind og fattig tigger ved alfarvej, eller andre forhold gør sig gældende. Men invitationen i sangens v. 4 må vente lidt endnu, mens de første linjer af v. 3, frelsens grund, bliver yderligere uddybet. Mange andre kan være kommet forbi, men du har erfaret, at de ikke kunne hjælpe dig, eftersom de var i samme nød og fare som du selv. Jesus er *den ene*, der gik sin vej til Jerusalem for synderes skyld, der blev hånet og spottet, spyttet på og pisket for synderes skyld, der blev Guds lam og bar alle verdens synder for synderes skyld. Han tog også din nød og din syndebyrde og bar den for din skyld,

⁹"Öll tey, sum eru *frelst* og lova og þríska Guði fyrir frelsu, tey siga, at frelsan kom til teirra, tá ið Jesus úr Nasaret kom framvið hjá teimum." Dahl 1948, s. 144.

¹⁰Dahl holder sig her til vækkelsesbevægelsernes vokabular og definition af, hvad det vil sige at være *frelst*. Hvor han ovenfor i denne prædiken har talt om frelse, har han anvendt ordet "bjargað" (reddet), Dahl 1948, s. 143.

han gav sit liv og opstod den tredje dag. Og når han kommer forbi hos dig, har han kun ét ærinde: at frelse dig.

Denne klare forkyndelse af Jesu lidelse og død, der udfylder det forudgående indtryk af omvendelse og frelse, skyldes klart den åndelige sang. Den er også den nødvendige modvægt til det følgende udsagn om, at hvis du ikke i dit liv har haft et møde med Jesus, da har du forspildt dit liv. Prædikanten tilføjer, at han ikke ved, om det er et nødråb eller en takkesang, der stiger op fra din sjæl; men taget under et har alle vist behov for at bede den blindes bøn: "Jesus, forbarm dig over mig!"

Vers 4 har stadig svært ved at trænge igennem, og det skyldes nok fortællingens gang, for selv om Jesus er blevet påkaldt, er der nogle, der vil forhindre mødet mellem den blinde og Jesus i at finde sted. Og her passer jo v. 5 bedre med de første linjer om dem, der spotter hans kærlighed og ikke vil tage mod hans fred. Verdens modstand mod kristendommen ridses op. De, der går foran i visdom og liv, truer og siger, at al tale om Jesus og al bøn til ham skal forstumme, han volder kamp og ufred. Man må beklage, at Dahl ikke er mere konkret i disse antydninger, så vi havde haft en chance for at se, om det er sækulariseringen i al almindelighed eller en eller anden form for modstand mod den kristne tro, han her har lagt ind i fortællingen. Men så er vi tilbage ved omvendelsesforkyndelsen, hvor der advares om, at også ens eget hjerte kan fordømme én og søge at overbevise én om, at en så stor og ond synder godt kan spare sig at kalde på Jesus. Det må Dahl på det kraftigste afvise. Udråbstegnene kommer i brug sammen med imperativen: Tro dem ikke! Hør ikke på det! Råb bare højere!

Og så kommer endelig den kærlige Jesus fra sangens fjerde vers, står stille, kalder og indbyder, og hvad man vil, han skal gøre for én, det skal man sige til ham: Sig ham alt, som det er! Men hvad er det dog, tiggeren har brug for; hvis der er frelse i dette møde, hvad er da frelse for noget? Nu forlader Dahl synden og nåden til fordel for en frelsesforståelse, der implicerer en fremgang. Hvor tiggeren i første omgang uden tvivl havde været taknemmelig for en almisse, vokser hans tro, og da beder han om at få sit syn igen. "Sådan bør der også hos os være en troens vækst. Der må være et trin fra det, som er særligt for den enkelte, til det, som er fælles for os alle. Og det er dette, at vi får syn, at vi bliver seende mennesker, der har syn for Gud og hans væld og herlighed, og syn for Jesus og hans storhed og sandhed."¹¹ Frelse er at tage imod Jesus, gå med i hans skare og følge ham længere frem på vejen med lov

¹¹"Soleiðis eigur tað eisini hjá okkum at verða ein trúarvøxtur. Tað má verða eitt stig frá tí, sum er serligt hjá hinum einstaka, til tað, sum er felags hjá okkum øllum. Og tað er hetta, at vit mega verða síggjandi menniskjur, ið hava sjón fyri Guði og veldi og dýrd hansara, og sjón fyri Jesusi og stórleika hansara." Dahl 1948, s. 146-7.

og pris til Gud. Fortabelse er at lade som ingenting og blive liggende ensom og hjælpeløs tilbage.

Prædikenen slutter med ganske kort at referere den advarsel, som også sangens omkvæd i v. 5 ændres til: at Jesus kan komme forbi flere gange, men en gang bliver det sidste gang, og derefter er det for sent. Det gælder derfor om at bruge øjeblikket.

Konklusion

Den åndelige sang giver en forklaring på, hvorfor der synes at være en indre konflikt i denne fastelavnsprædiken. På den ene side møder man dér en forkyndelse, der med udgangspunkt i titlen "Guds lam" fremstiller en luthersk ortodoks frelsesgrund i Jesu død på korset for synderes skyld, ja måske ligefrem en objektiv forsoningslære. Hertil knytter sig en pietistisk omvendelsesforkyndelse, hvor nåden åbenbares og modtages til eje i omvendelsens stund. Denne forkyndelse indebærer direkte kontakt mellem prædikantens *jeg* og tilhørerens *du* og appel i rigt mål. Der er både *message*, *invitation* og *warning and entreaty* - omend det sidste ikke just fremføres med overbevisningens glød. Selv om Dahl ikke er nogen typisk vækkelsesprædikant, kan han altså forme sin prædiken som en sådan ved at drage nytte af en åndelig sang over dagens tekst. En sang, hvis fremadskridende disposition han kan følge gennem hele prædikenen.

På den anden side har Dahl også i den samme prædiken fået plads til en anden kristologi, som passer ham selv langt bedre. Og han har endda har fået øje på den i sangens 2. vers: den hjemløse fremmede. Første gang, Jesus og den blinde tigger mødes, sker det i deres fælles ensomhed, og frelsen bygger dér på en solidarisering fra ham, der har kærlighedens magt. Det giver kraft til at fortsætte på den troens vej, der indebærer en fremgang i erkendelsen af, hvem Jesus er: at han er stor og sand.

Den åndelige sang har med andre ord leveret prædikenen overskrift, dens struktur og disposition, dens beat og drive som omvendelsesprædiken samt to helt forskellige kristologiske tolkninger. Den bliver Dahls løsning eller redning, da han skal holde en prædiken, hvis type egentlig er ham fremmed; men den giver ham også mulighed for at prædike for sig selv.

C. J. Boyes *Kristus er for mig korsfæstet*, Vilhelm Birkedals *Jeg så ham som barn*, Horatius Bonars *End er der rum* - det er måske ikke salmer fra hymnologernes topti-liste; men sammen med flere andre har de haft tilstrækkelig form og substans til at danne rygrad i prædikener, som denne færøske prædikant selv fandt så gode, at de kunne tåle at udgives og læses op for andre. Salmeprædikenen være hermed anbefalet såvel homiletikere som hymnologer.

Litteratur:

Dahl, J., 1934, *Í lýsing. Ein lestrabók*. Tórshavn.

Dahl, J., 1948a, *Meðan hildið verður heilagt. Ein lestrabók*. Tórshavn.

De unges Sangbog. 1901. Ny udgave. København.

De unges Sangbog. 1949. Unitas Forlag.

Hansen, J. R., 2004, *Mellem kor og skib. Jacob Dahls færøske postiller*. Tórshavn.

Hjemlandstoner 1953. Fotografisk optryk af 8. oplag. 1982. Fredericia.

Rößler, M., 1976, *Die Liedpredigt. Geschichte einer Predigtgattung*. (Veröffentlichungen der Evangelischen Gesellschaft für Liturgieforschung; H. 20). Göttingen.

Sankey, I. D., Ed., 1990, *Sacred Songs and Solos. Twelve Hundred Pieces*. Reprinted. London.

SVEIN ELLINGSEN

Barn av huset

Salmer i grenseland mellom gammelt og nytt

”Salmer i grenselandet mellom modernitet og senmodernitet -”, står det som overskrift over denne panèlsamtalen. Men dette med modernitet og senmodernitet er ikke så enkelt, jeg slo opp ordene på internett og fikk et utall av treff, men de fleste med ulike forklaringer både når det gjelder begrepenes innhold og tidsrammer.

Jeg tror det blir mer fruktbart i første omgang å stanse ved de første ordene i det oppsatte tema, rett og slett: *salmer i grenseland* -

Den som skriver salmer, vil antagelig alltid føle seg i et grense-land - mellom gammelt og nytt, mellom tradisjon og fornyelse, mellom det som var og det som vi går i møte.

Han eller hun kan nødvendigvis ikke skrive akkurat slik som tidligere generasjoner skrev. Det vil i tilfelle bli pastich-diktning eller epigoneri, og det som skrives vil neppe ha livets ånd i seg.

”Kunstens sprog er alltid et nytt sprog” sier Ole Wivel. Det er jo noe som ligger i selve driften til å skape: at ting må sies på en annen måte enn det er sagt før.

Men selv om det er nødvendig å frigjøre seg fra tidligere slekters salmespråk, kan man ikke gå gjennom grenselandet uten å bære i seg arven fra den eldre salmediktning. Hvis ikke det spesielle fenomen som heter *salmetonen* fortsatt finnes, vil man lett komme på salmefjerne avveier og man gå seg vill i grenselandet.

Her vil jeg tillate meg å trekke frem noen ord av vår venn *Jens Lyster*: ”Men for at vi kan glæde os og være trygge ved en ny salme, må den nye salme på en eller annen måde være *barn af huset* og ære far og mor. Det findes en dansk kirkelig og folkelig identitet som den nye salme må forholde seg til. Det vidste vore store salmedigtere. Deres salmer vidner om fortrolighed med folkets kirkelige tradition. De spiller på den, noen ganger i et medspil, andre ganger i et modspil, men altid med den respekt man skylder sine egne rødder. Kun derved kan det lykkes at skabe salmer som menigheden kan tage til sit hjerte og synge av hjertet, i det den gør salmens ord til sine.”

Så er altså *utfordringen* til oss i dag å lytte seg frem til et salmespråk som åpner seg for vår egen tid og dens livsfølelse - uten å miste forbindelsen med salmespråkets røtter i vår nordiske kirkevirkelighet.

Og så er altså *oppgaven* å finne fornyelsens vei - å finne et gyldig salmespråk. Jeg legger med vilje vekt på ordne å *finne*. Det er ellers så mange i kunstens verden i dag som finner på ting, slik at det blir påfunn istedenfor funn.

Responsen på nye salmer er som kjent nokså forskjellig. Hvilke tekster representerer en virkelig fornyelse?

I en av de mange kritiske omtaler av den nye danske salmeboken stod det å lese: "salmerne fra Sverige og Norge falder mærkeligt i gennem, de synes ikke at bidrage til nogen fornyelse."

Det var en hård dom, men jeg trøster meg med at hvis den ankes til en høyere rettsinstans, er det meget mulig at domen vil bli omgjort, i sær hvis dommerne har lest hva *Harry Martinson* har sagt om salmefornyelse: "*Också en liten brytning, en accentförskyvning eller ändring av tonlägret kan bety förnyelse.*"

Jeg tror ikke at det er de store og prangende ord, heller ikke de iøynefallende moderne ord som skaper en nåtidig salme.

Det er heller de ord som "har färdast gjennom en stor stillhet". Dette er noe som er sagt om *Tomas Tranströmers* diktning, men det kan visst gjelde også som et ideal for salmefrembringelser i vår tid: "*ord som har färdast gjennom en stor stillhet*".

La oss gå hundre år tilbake i tiden, da ble, etter mitt skjønn, de første moderne salmer i Norden skrevet. Og det navn som først og fremst må nevnes er *Emil Liedgren*. Hans salmer er som regel skrevet i tradisjonell still med hensyn til versemål og rim, men de representerer noe nytt, nettopp hva vi var inne på: tekstene er preget av *en brytning, en accentförskyvning og en ändring i tonlägret*.

Ingen kjente salmetradisjonen bedre enn *Emil Liedgren*, han er sikkert den fremste hymnolog Norden har fostret. Men med respekt for tradisjonen og til ære for far og mor - for å tale i *Jens Lysters* billedspråk - skrev han sine salmer i et nytt salmespråk.

I salmen *Mästare, du som vet hur tungt / tvivlet kan trycka och tära*

Heter det:

*Klarna skall livets mål och grund
on endast du en salig stund
kommer oss mänskligt nära.*

Og mänskligt nära skulle bli et nøkkelord for hele 1900-tallets salmediktning. *Emil Liedgren* er et forbilde for oss den dag i dag. Han maktet å skape salmer som var barn av huset, det hus han elsket. Og hans salmer ble en portal inn til den moderne salmediktning i Norden.

En viktig ting: når det gjaldt å skape sitt eget salmespråk, hentet han utvilsomt inspirasjon fra samtidig lyrikk, ikke minst fra nobelprisvinneren *Erik Axel Karlfeldts* diktning. Og jeg tror at det vesentlig for alle som vandrer i grenselandet og søker å nå frem til et nåtidig salmespråk at man lytter til poetiske røster også utenfor salmesjangerens grenser, at man lar poetenes ord synke ned i en - og, for å tale med *Rainer Maria Rilke*, ”med dyp ydmykhet og tålmodighet avvente timen for en ny klarhets nedkomst.”

Og så skal vi vandre frimodig i grenselandet - i håp om at nye salmer kan komme til verden underveis - salmer med livsnære ord , som i sin dikteriske sammenheng kan bli transparente og fremstå som nye , salmer som er barn avhuset - og som - i likhet med de beste av de gamle salmer - kan gjøre det bibelske budskap nærværende og det kristne håp levende.

TERJE HAUGDAL

På veien til en salme

Født i 1945, gift med Kjellaug, - har fire barn. Utdannet arkitekt, og har arbeidet med byggeprosjekter, byplanlegging, miljø- og samfunnsspørsmål det meste av tiden, men har også erfaring som snekker, lærer og offsettrykker.

Kanskje begynte det med Ibsens dikt om Terje Vigen:

*Der bode en underlig gråsprængt en, på den yderste nøgne ø; -
Han gjorde visst intet menneske mèn, hverken på land eller sjø; ...*

Far var kystmenneske og eide en illustrert bok med dette heroiske diktet. Kan hende var det også herfra jeg fikk navnet. I hvert fall har rytmen og dramatikken i Ibsens vers etset seg inn i sinnet til femåringen som satt lyttende på fanget til en gråhåret far. Men også fars salmesang ved radioapparatet hver søndag ved høymessetid, utover på femtitallet, har satt dype spor.

Opplevelser og inntrykk i unge år får betydning senere i livet og påvirker mange valg. Da jeg dro over Nordsjøen i 1966 for å studere hadde jeg kjøpt en samling engelsk poesi, med bl.a. 'Balladen om Fengselet i Reading' av Oscar Wilde. Et dikt med over hundre vers som ennå i dag beveger meg – der en ung mann er fengslet og dømt til henging for å ha tatt livet av den han elsket. Samme høst satt jeg nokså ensom på hybelen i Cardiff og skrev mitt første dikt:

*Lik fin sand mellom stive fingre glir du vekk –
viljeløs av sted i kjølig september vind;
et vissent strå over jordene, i korte pust...*

Det ble mange 'hybeldikt' opp gjennom årene. Korte skisser på små papirbiter –
I søvnløse netter, på reiser eller etter en dag med utfordringer:

*Jeg er bare gjest her jord / bare en gjest her /
trår usikre spor i ditt støv / hører du jord / bare gjest.*

Skrå blikk på tilværelsen, for det meste i fri form uten rim og bundet rytme. Resultat: To refuserte diktsamlinger, med oppfordring om å fortsette, og lykke til fra forlaget. Men i 1998 fikk jeg sjansen til å utgi "*Ringer i tre*" på Solørforlaget:

*Kunne jeg male godhetens kilde / slik at et barn fant hjem /
tømte jeg med glede / resten av mine tårer i havet.*

*Ære være de beste og de ærverdige / for deres gode eksempel og fremgangsrrike føtter / de
får sin lønn som fortjent / lenger bak kommer det skjeve og det halte / de snublende
forskremte som bare låner sine liv / de som bærer mit hjerte mellom seg / de kommer for å
hente jorden.*

Først senere, inspirert av prestevennen Erling Helberg i Grue, har jeg forsøkt meg på sanger og vers, med åndelig innhold – betegnelse *salme* ville være et nummer for stort, men *sang* derimot:

- 1 – *Vi ser oss selv i speilet som en tørr og naken gren;
:/: en gren som brytes av og kastes bort. :/:*
- 2 – *Du ser oss som et vårskudd på et tre med evig rot;
:/: det bærer moden frukt av sol og regn. :/:*
- 3 – *Vi søker oss mot varmen, mot en himmel full av lys.
:/: Du nærer oss i mørk og fuktig jord. :/:*
- 4 – *Vi krøker oss i natten, gjennom snø og bitter frost.
:/: Du skjerner oss mot vinden og gir ly. :/:*
- 5 – *Vi segner snart i stormen mens vi mister alt vårt løv.
:/: Du kaster jord om stammen og ser opp. :/:*
- 6 – *Vi vokser fremi verden og vil bli et høyreist tre,
:/: mens de som ser til roten står på kne. :/:*

Til denne, og en rekke andre sanger, har en venn, Gunnar Gjevre, laget melodi og det har blitt et spennende samarbeid. 12 av sangene ble presentert på Hymnologikonferansen i Løgumkloster i mai i år, med tittelen *Sanger på grensen til en salme*.

Min største utfordring har vært å legge til side det gamle, tillærte salmespråket med sine farverige og høytidelige bilder (ikoner) og omsette disse erfaringer og rike opplevelser i en enklere og mere nåtidig form. Men det er ikke så lett, fordi de gamle tekster og melodier klinger hele tiden i bakgrunnen. Den foregående og den følgende sangen er av de mer heldige i så måte.

- 1 – *Alt liv som bliver til må få vokse, og reprodusere sin art,
i en eller to eller tusen genetiske koder bevart.*
- 2 – *Hvert liv som skal leves, må brukes, og tennes før det brenner ned.
Det lyser for siden å slukne og går til sitt ukjente sted.*
- 3 – *Men skjult i det dypeste mørke som gjemmer den avdøde kropp,
der hviler den nedlagte koden, på Skaperens ord står den opp.*

Mens sangen under har et ønske om å sette de kjente bildene inn i en ny ramme; i en knapp form.

- 1 – *Som en strøm av stille glede bryter julens lysglans frem,
der jeg ser mot Jesu krybbe i mitt hjertes Betlehem.*
- 2 – *Som et brus fra mange fosser lyder englers sang om fred:
Ære til vår Gud, den høye, som ble barn og kom hit ned.*
- 3 – *Som en sum av brutte minner samles alle tanker her
hvor jeg, bøyd for jomfrubarnet, synker ned på trette knær.*
- 4 – *Som en rose er du kommet til vår vinterkalde natt;
som en perle i en åker er du evighetens skatt.*
- 5 – *Som en morgen skal du komme en gang til som ubedt gjest.
Full av kraft og makt og ære som et lyn fra øst og vest.*

Det gjelder også det siste eksemplet, der trøst og fremtidsforventning – som er et kjærte motiv for meg, også er forsøkt knappet mest mulig til.

- 1 – *Guds sol stiger opp for de redde av hjertet, når mørket er størst.
Hans lys stråler ut gjennom natten og vekker de våkende først.*
- 2 – *De vet det er han som skal komme og styrke de sørgendes sang.
De vet han er den som skal trøste de angstfylte sjeler en gang.*
- 3 – *De ber at hans rike må komme i natt mens det ennå er veg.
De vet at det drøyer, til timen er inne, da viser han seg.*

Det er ikke alle gitt å nå frem til en god og slitesterk menighetssalme. Og selv om det er et stor ønske å nå dit, så er jeg likevel bare under vegs. Det å skrive er også en hensikt i seg selv – syng en ny sang for Herren. Jeg tager det som en øvelse til den dagen jeg skal få synge med engler, en gang. Og da er det ikke snakk om bare bilder, men virkelighet.

Sven-Åke Selander og Tuomo Valjus

Hymnologi i Sverige 2003-2004

Inledning

En huvudfråga inom det hymnologiska området i Sverige 2003-04 har varit diskussionen kring en ny psalmbok. Frågan tycks tidigast ha väckts inom den Romersk-katolska kyrkan som funnit att flera av de psalmer som infördes i den gemensamma ekumeniska svenska psalmboken från 1986 inte brukas och att man saknade flera psalmer. En förfrågan från Svenska kyrkan om intresse fanns hos de olika kristna trossamfunden för att utarbeta en ny psalmbok fick inget positivt gensvar. Följden blev att Romersk-katolska kyrkan nu är på väg att ge ut en ny, egen psalmbok och att Svenska kyrkan fortsätter på den väg man valt att kontinuerligt ge ut nya psalmer i psalmhäften för att prövas i församlingarna inför ett nytt psalmkommittéarbete någon gång på 2010-talet. På så sätt kan man i ett kommande psalmboksarbete lättare avgöra vad som är livskraftigt bland det som prövats och vunnit gehör.

Projektet *Psalmer i 2000-talet*

Det svenska kyrkomötet gav som framgick 1986 Svenska kyrkans centralstyrelse i uppdrag att understödja utvecklingen av nya psalmer och få dem prövade i församlingarna. Under främst 2003 och 2004 har ett sådant projekt bedrivits inom Nämnden för kyrkolivets utveckling och med konsulenten Ragnar Håkanson som projektledare.

1999 antog Svenska kyrkans kyrkomöte en ny kyrkoordning i samband med att relationerna mellan kyrkan och staten förändrades. Svenska kyrkan skulle fortsätta att vara en folkkyrka, evangelisk-luthersk, demokratisk och rikstäckande, öppen för alla som önskade vara medlemmar: "Svenska kyrkan är en öppen folkkyrka med uppdrag att förmedla evangelium i ord och handling. Kyrkan har rum för alla, för den sökande och tvivlande likaväl som för den trosvisse, för den som har hunnit kortare likaväl som den som hunnit längre på trons väg. Den som döps i Svenska kyrkans ordning blir därmed upptagen i Svenska kyrkan. Den som har döpts i någon annan kristen kyrkas ordning kan inträda i kyrkan genom att anmäla sig. Det finns också möjlighet att tillhöra Svenska kyrkan i avvaktan på dop" (*Kyrkoordning för*

Svenska kyrkan, Stockholm 1999/2000 s 98). Dopet är alltså inte obetingat medlemsgrundande och något explicit bekännelsekrav på de enskilda medlemmarna formuleras inte.

Konsekvenserna för arbetet med nya psalmer blir då att man förutom att inrikta sig på psalmer som har sin utgångspunkt i ett traditionellt tros perspektiv också behöver söka psalmer som formulerar sig kring tvivel, sökande och brottning med en evangelisk-luthersk trostolkning för att hjälpa dem som tillhör Svenska kyrkan i avvaktan på dop att komma vidare på trons väg. Detta är inte något nytt perspektiv i svenskt psalmboksarbete.

För att stimulera till nyproduktion organiserades 2003 en psalmverkstad på birgittinerklostret Farfa några mil nordöst om Rom. Då samlades under en vecka diktare, låtskrivare, teologer, kompositörer och musiker till gemensamt arbete. Deltagarna kom från Sverige, Danmark, Norge och Finland. Av namnkunniga på området kan bland många nämnas Ylva Eggehorn, Holger Lissner, Mikael Wiehe, Tomas Boström, Py Bäckman, Marie Lundqvist, Tommy Sewon, Sigvald Tveit, Ole Brinth, Karl-Johan Hansson m.fl. En viktig uppgift för konferensdeltagarna var att söka komma fram till texter och musik som kunde uttrycka hur sådana som med kyrkoordningens formulering är på väg mot tro tänker och upplever. Det förutsätter öppna texter och formuleringar som knyter samman människors livsfrågor med den kristna tron.

Farfaseminarier blev en framgång. 200 nya psalmer hade skapats och diskussionerna kring presentationerna av olika alster både vidgade och fördjupade. En del av texterna och musiken ingår i det förslag till nya psalmer som förbereds till våren 2006. Farfaseminarier gav också upphov till något så ovanligt som en pressdebatt kring frågan om vem som är behörig att skriva psalmer för bruk i Svenska kyrkans gudstjänst och församlingsliv. Kan texter från en person som benämner sig ateist användas i Svenska kyrkan som uttryck för hur man upplever sin relation till de grundläggande livs- och trosfrågorna. Debatten inleddes av journalisten Göran Skytte i *Svenska Dagbladet* och följdes av ett stort antal inlägg för och emot där och i Kyrkans Tidning. Debatten visade att frågor om psalm och sång i kyrkan är något som berör och engagerar människor.

Om detsamma vittnar det stora intresse för att bidra med texter och melodier, som gruppen mött. Gruppen har bedömt ett stort insänt material (c:a. 2000 texter förutom de 200

psalmerna från Farfa). Därtill har gruppen aktivt sökt material från andra kyrkors psalm- och sångbestånd. Inte minst modern dansk psalmdiktning har ägnats uppmärksamhet. Det kommande psalmböckerna avses omfatta ca 150 nummer. Gallringen har alltså varit hård.

För att få perspektiv på hur människor tänker kring existentiella och "kristna" frågor har två mindre explorativa undersökningar genomförts i anslutning till projektet. Litteraturvetaren, FD Cecilia Cervin, genomförde en undersökning om ungdomars språk och uttryck i förhållande till den kristna tron. En gymnasieklass med enbart flickor fick i uppgift att reagera på olika begrepp med allmän och kristen innebörd. Inte oväntat visade sig associationerna långsökta och naturliga referenser kring kristen tro svaga. Däremot kunde man reflektera kring allmänna termer med allmänmänsklig innebörd. Ett annat mikrostudium (Sven-Åke Selander) fokuserade på det existentiella och kristendomskritiska språket i sekulär diktning som en form av motbild till det traditionella kristna. Som exempel användes Cornelis Vreeswijks produktion, som granskades både med avseende på enskilda dikter och utifrån övergripande innehållsliga teman.

Frågor om hur man disponerar en psalmbok har som bekant alltid varit aktuella när man presenterat nya psalmböcker. Så även i detta projekt. Till grund för reflektionerna över detta låg bl.a. aktuell teologisk forskning, t.ex. professor Eva Hambergs undersökningar om "Svenska folkets Gud", som visar att skapelsetron är väsentlig i moderna svenskars kristendomsuppfattning samt den existentiellt och hermeneutiskt inriktade forskning som representeras av Gustaf Wingren och K.E. Lögstrup. Närmandet till samhällets språkliga och musikaliska uttryck har haft en framträdande talesman i den nu bortgångne J.A. Hellström. Liknande teologiska reflektioner över samspelet mellan existentiellt inriktad sekulär produktion och teologiska reflektioner har Lars H. Gustafsson presenterat i en bok från 2001, där han berättar om en upplevelse tillsammans med sina ungdomar vid en rockkonsert med Billy Corgan, som avslutats med att artisten "går fram till scenrampen. Han lyfter sin högra hand mot åhörarna: 'God bless you, my friends, God bless you all!' ". Gustafsson drar slutsatsen att: "[o]m tron lever idag är det just bland ungdomar. En sökande och levande tro med många förtecken och ännu fler frågetecken. En tro att brottas och utvecklas med. Den skola och den kyrka som inte uppfattar det och som därför inte möter ungdomarna där de är blir precis så andefattig som den förtjänar" (Lars H Gustafsson, *Skynda att älska*. Örebro 2001 s 39f). Mot denna bakgrund har viktiga nyckelord i det dispositionella arbetet blivit: skapelse, sökande, människosyn, inkarnationen i Jesus Kristus, Anden och kyrkan samt tillit och hopp.

Projektet *Psalmer i 2000-talet* redovisas i rapporten *Kristus vandrar bland oss* än. *Projektrapport och motivskrivelse för projektet Psalmer i 2000-talet*. Projektledare Ragnar Håkanson. Stencil. Svenska kyrkans hus 2004. Arbetsgruppens förslag är nu ute på remiss. Biskoparna och andra beslutsfattare på hög nivå i Svenska kyrkan har hörts. Justering av förslaget pågår och avsikten är att materialet skall publiceras under 2006.

Hymnologisk forskning

Sedan förra redovisningen 2002 har olika arbeten med hymnologisk inriktning publicerats.

Vid Karlstads universitet har Alva Ekström skrivit en licentiatuppsats om Anders Frostenson som psalmdiktare (*Ordet, testamentet, bekräftelsen, arvet. Fyra hörnpelare i Anders Frostensons författarskap och teologi*. Licentiatuppsats mars 2003. Institutionen för samhällsvetenskap. Religionsvetenskap. Karlstads universitet, Karlstad 2003.

Författaren ger en biografisk bakgrund till Anders Frostenson som person och präst och hon undersöker olika tillflöden till honom som psalmdiktare. Författaren har bl.a. intervjuat Frostenson personligen och gjort en omfattande genomgång av hans produktion. Inte minst intressant är författarens försök att knyta Frostensons psalmdiktning till Luthers teologi. (Rec. Sven-Åke Selander i *Laurentius Petri och svenskt gudstjänstliv*. Årsbok för svenskt gudstjänstliv 2004:79. Skellefteå 2004 s 170-174).

I Lund slutför Per Olof Nisser en avhandling om förhållandet mellan psalm och samhälle, historiskt och i nutid. Avhandlingen bygger på ett omfattande material och har som utgångspunkt två kyrkomötesmotioner, som efterlyst en mera omfattande inriktning av psalmdiktningen mot samhälleliga problem. Teman som mission, evangelisation, diakoni, arbetsliv och ekumenik behandlas i kombination med samtidens stora teman: fred, frihet och rättvisa. Särskilt lyfts betydelsen av ungdomars visintresse fram och den betydelse det fått för psalmarbetet (*Per Olof Nisser, Ett samband att beakta – psalm, psalmbok, samhälle*. Bibliotheca Theologie Practicae 75. Skellefteå 2005).

Två studenter har som sina examensarbeten skrivit uppsatser med hymnologisk inriktning. Elisabet Cárcamos uppsats behandlar barnpsalmer och Helen Görtz har skrivit om nya psalmer ur det tillägg med psalmer som utkommit på Verbums förlag 2003 (se vidare nedan).

I Göteborg har Karin Karlsson skrivit en C-uppsats med titeln "*Vi sjunger ditt heliga namn*". Om levande psalmer i vår tid Göteborgs universitet. Litteraturvetenskapliga institutionen Göteborg 2004. Uppsatsen inriktas förutom på en historisk tillbakablick på "psalmer i bruk" vid offentliga gudstjänster, vid kyrkliga handlingar i Svenska kyrkan samt på favoritpsalmer.

I Uppsala verkar Per Harling som flitig psalmförfattare och översättare. Till detta har han nu lagt ett hymnologiskt författarskap i anledning av att det år 2003 var 100 år sedan Lina Sandell dog. Harling har åstadkommit en vacker bok: *Ett ögonblick i sänder. Lina Sandell och hennes sånger*. Örebro 2003 framför allt ägnad att lyfta fram och kommentera Lina Sandells texter. Stilen är berättande och kommenterande. Dessutom bidrar Harling med nya melodier till en del mindre kända texter. (Rec. Inger Selander i *Laurentius Petri och svenskt gudstjänstliv*. Årsbok för svenskt gudstjänstliv 2004:79. Skellefteå 2004 s 174-176).

Av hymnologiskt intresse är en inventering av sångtraditioner i Tornedalen: Hasse Alatalo, *Nurmen lintu/Ängens fågel – visor och låtar i Norrbottens finnbygder 1677-1984* Arena 2004. Boken innehåller 152 folkvisor som alla har sjungits i Tornedalen och som representerar en bortglömd kulturskatt. Även om sångerna i sig inte omedelbart hör till den religiösa traditionen så har de formats i en laestadiansk tradition som betytt mycket inte minst i fråga om musikalisk utformning: "Tornedalen var ju väldigt religiöst". (Rec. Ulrika Vallgård i *Svenska Dagbladet* 24 november 2004).

I *Theologia practica et musica sacra* Festskrift till Karl-Johan Hansson. Red. Gustav Björkstrand, Sixten Ekstrand och Siv Lundström. Skrifter i Praktisk Teologi 43. Åbo 2003, medverkar Sven-Erik Brodd, professor i kyrkovetenskap i Uppsala, med uppsatsen "Kyrkan som kommunikativ gemenskap – Om ecklesiologi och kyrkomusik" (a.a.s. 121-139) och Sven-Åke Selander med uppsatsen "Som liljan på sin äng - Om Jan Arvid Hellström som hymnolog och psalmförfattare" (a.a.s. 321-346).

I Årsbok för svenskt gudstjänstliv publiceras uppsatser med anknytning till hymnologin. I *Liturgi och språk* Årsbok för svenskt gudstjänstliv 2003:78. Skellefteå 2003 återfinns förutom flera uppsatser om språkets roll i gudstjänstsammanhang en sammanfattning av det i föregående rapport omnämnda projektet om religiösa upplevelser av musik, Siv Lindström Wik, "Jag kände mig religiös och musiken var min Gud. Starka musikupplevelser ur religiös

aspekt" (a.a.s. 66-87). I *Laurentius Petri och svenskt gudstjänstliv* Årsbok för svenskt gudstjänstliv 2004:79. Skellefteå 2004 kan man finna flera belysningar av psalmens framväxt i reformationen.

Utvecklingsarbete

Utvecklingsarbete direkt inriktat på psalm är inte vanligt i Sverige. Det kanske mest kända projektet är *Psalmer för Livet* under ledning av Lars Westberg, Jacob Petré m.fl. Projektet bygger på nyskrivna psalmer för varje söndag i kyrkoåret. Delar av materialet finns utgivet både på CD och som notmaterial, t.ex. *Psalmer för Livet. Nyskrivna psalmer/sånger för kyrkoårets samtliga sön- och helgdagar*, Del 4 Advents- och Jultiden. Ålandsbro, Tonika PFL 04.

Inom Frostensonstiftelsen pågår ett utvecklingsarbete kring psalmskrivande understött genom stipendier till olika författare. Dessa psalmförsök har hittills publicerats kontinuerligt i mindre häften. 2003 kom boken *Dogmat och Dikten – om psalmskrivandets grunder* AF-stiftelsens skriftserie nr 5. Stockholm 2003, som innehåller uppsatser av Erik Routley och Anders Frostenson. I boken behandlas dels principiella frågor kring psalmskrivandet, dels arbetet med att översätta nyskrivna psalmer till engelska, särskilt Frostensons. Boken är värdefull dels för redovisningen av hur Frostenson såg på psalmdiktningens förutsättningar som något som sker i brännpunkten mellan trosinnehåll och stilistisk form, dels för Routleys historiska och internationella överblickar.

1 Advent 2003 togs en ny evangeliebok i bruk i Svenska kyrkan baserad på den nya bibelöversättningen, men också med flera nya textinslag, bl.a. en psaltarpsalm för varje söndag,. I anledning av detta har två bokförlag, Libris och Verbum, gett ut nyutgåvor av Svenska kyrkans psalmbok från 1986. Principiellt intressant är Verbums utgåva, *Den svenska psalmboken med tillägg*, Stockholm 2002. Den antagna psalmboken från 1986 är naturligtvis inte förändrad, men ett tillägg om 100 psalmer har införts, som ersätter ett tidigare tillägg, särskilt avsett för användning inom Evangeliska Fosterlandsstiftelsen. Detta nya tillägg har godkänts av Evangeliska Fosterlandsstiftelsens styrelse för användning i dess gudstjänstliv. Frågor har rests om hur detta tillägg förhåller sig till psalmbokens roll som bekännelsedokument för Svenska kyrkan. (Rec. Anna J Evertsson i *Laurentius Petri och svenskt gudstjänstliv*. Årsbok för svenskt Gudstjänstliv 2004:79. Skellefteå 2004 s 167-170).

Som nämnts pågår inom Romersk-katolska kyrkan ett arbete på en helt ny psalmbok som skall vara den katolska kyrkans egen och enligt planerna tas i bruk första söndagen i Advent 2005. Den ekumeniska linje som tillämpades inför *Den svenska psalmboken 1986* med en gemensam ekumenisk del och särskilda tillägg för varje kyrka eller grupper av trossamfund bryts därmed.

Finskt psalmboksarbete

(Tuomo Valjus)

Svenska kyrkans kyrkomöte godkände 2002 en ny finsk psalmbok för Svenska kyrkan, *Ruotsin kirkon Virsikirja*, för att kunna användas i Svenska kyrkans finskspråkiga gudstjänster och annan kyrklig verksamhet.

Svenska kyrkan är en flerspråkig kyrka. Kyrkoordningen nämner tre inomkyrkliga minoritetsspråk: finska, samiska och teckenspråk. I Sverige bor c:a 400 000 invånare med finländsk bakgrund. Därtill kommer den finstalande befolkningen i Tornedalen. I den statliga minoritetsspråklagen har den s.k. tornedalsfinskan (meänkieli) upptagits som ett eget minoritetsspråk. Inom Svenska kyrkan har man dock inte gjort någon skillnad mellan "riksfinskan" och tornedalsfinskan.

Svenska kyrkan har alltid haft en egen finsk psalmbok även efter det att "östra rikshalvan", Finland, 1809 blev en del av det ryska imperiet. Sådana kom ut 1898 och 1949. Så sent som 1972 översattes den då gällande svenska psalmboken från år 1942 till finska. Den användes främst i Tornedalen i Luleå stift. De talrika finska invandrare som kom till Sverige på 1960-80-talen använde den finska evangelisk-lutherska kyrkans psalmbok och övriga kyrkliga böcker. Detta var då naturligt eftersom dessa böcker ju var bekanta för invandrarna och för alla de präster, som anställdes för att ta hand om församlingsverksamheten bland dem. Detta bruk var officiellt godkänt genom en särskild kyrklig förordning.

Läget har sedan dess ändrats på det sättet att det finskspråkiga arbetet i Svenska kyrkan har blivit en integrerad del av Svenska kyrkans verksamhet. Integration tolkas som ständigt och ömsesidigt samarbete och samlevnad, så att båda delarna, den svenska "språkliga majoriteten"

och den finska ”språkliga minoriteten”, berikar varandra men bevarar sin särart och sina egna traditioner.

Som ett led i detta integrationsarbete beslöt Svenska kyrkans ombudsmöte 1993 att hela *Den svenska psalmboken 1986* skulle översättas till finska. Redan dessförinnan hade man fått översättningar av den svenska kyrkohandboken och den svenska evangelieboken. Psalmboken kom ut i tryck hösten 2003 och innehåller förutom psalmerna även evangeliebok, utdrag ur den svenska kyrkohandboken på finska, en bönbok samt delar av Luthers Lilla Katekes på finska.

Den svenska psalmboken på finska används främst i den finskspråkiga verksamhet som bedrivs överallt i Sverige, men psalmboken kan även användas i tvåspråkiga samlingar, främst vid kyrkliga handlingar. Alla psalmer och verser är översatta vilket gör det möjligt att sjunga samtidigt på svenska och finska om så behövs. Här föreligger alltså en skillnad mot t.ex. den finlandssvenska psalmboken, som är en självständig bok i förhållande till Finlands kyrkas finska psalmbok.

För att kunna bevara och föra vidare den finska fromheten och det andliga arvet från Finlands kyrka finns det i psalmboken ett tillägg om 49 psalmer, hämtade ur Finlands evangelisk lutherska kyrkas finska psalmbok. Dessa psalmer kan beskrivas som omistliga för den finska fromheten och de representerar psalmtraditionen i de finska väckelserörelserna, men bland dem finns även nya finska psalmer. Alla de här psalmerna i tillägget ha även svensk text för att de skall kunna förmedla något av den finska fromheten, som i viss mån skiljer sig från den fromhet som präglar Svenska kyrkan. Bland psalmerna kan nämnas ”Soi kunniaksi Luojan/Ljud högt, du psalm, att lova” (text A.W. Koskimies, melodi J. Sibelius) samt psalmer av Anna-Maija Raittila, Anna-Mari Kaskinen och Niilo Rauhala.

Översättningsarbetet skedde i nära samarbete med Finlands evangelisk lutherska kyrkas Central för gudstjänst och musik. Arbetsgruppens ordförande var biskop em. Olaus Brännström. Som översättare i arbetsgruppen anlätades Anna-Maija Raittila, Anna-Mari Kaskinen, Niilo Rauhala och Pekka Kivekäs. Alla har även varit med i psalmboksarbete i Finland. I mån av möjligheter användes material från Finlands kyrkas finska psalmbok. Det finns c:a 200 gemensamma källtexter, men översättningar och bearbetningar under årens lopp

har medverkat till att bara c:a 35 texter kunnat tas direkt från Finlands kyrkas finska psalmbok.

Översättnings- och redigeringsarbetet mötte många utmaningar, inte minst för att de svenska och finska språken är så olika. Finskan är känd för sina långa och flerstaviga ord, t.ex. ordet "Gud", som i finskan har tre stavelser, "Jumala". Antalet verser, strofer i verser och rim samt melodins betoningar ställde även krav på översättningarna. En vers på svenska t.ex. i en psalm har 23 ord men den finska versen omfattar bara 13 ord. Arbetsgruppen strävade efter att textens och melodins betoningar skulle sammanfalla. Finskan är ett språk där vokallängden är viktig för ordens betydelse. Således blir det svårt om en lång ton får en stavelse med kort vokal, som i sången hörs lång; ordets betydelse ändras. Ordet "sana" (ord) t.ex. har ett kort "a" i första stavelsen. Hamnar kort "a" på en lång not, blir ordet lätt "Saana". Det kan leda sångarens tankar till Saanafjället uppe i Lappland, vid treriksröset, där Finlands, Norges och Sveriges gränser möts. Arbetsgruppen hade mycket arbete med detta och man kan väl påstå att vi har fått den bästa finska psalmboken, åtminstone vad språket beträffar.

Det svenska stiftet i Finland, Borgå stift, har länge utgjort en bro från Svenska kyrkan till kyrkan i Finland. Många intryck och impulser har kommit till Finland från Sverige via Borgå stift. Nu har vi fått en annan bro, från Svenska kyrkans finskspråkiga verksamhet eller sverigefinsk verksamhet, som den numera ofta kallas, till Finlands kyrkas finska delar. Det är inte bara impulser från Sverige och Svenska kyrkan, som nu har fått en ny kanal till Finland. Genom Svenska kyrkans finska psalmbok kan vi förmedla mycket av den nordiska psalmskatten till finska. Finlands kyrkas finska psalmbok har t.ex. en psalm av Thomas Kingo; den svenska psalmboken på finska har fyra. På samma sätt har Finlands kyrkas psalmbok fem av Grundtvigs psalmer och genom översättningar har vi fått sju nya psalmer av honom. Vidare norska psalmer: tre nya av Landstad samt fem av Svein Ellingsen, för att inte tala om alla nya svenska psalmer, som inte har varit tillgängliga för finska församlingsmedlemmar hittills.

För några år sedan skrev en skribent i tidningen *Ankkuri*, som är Svenska kyrkans finskspråkiga tidning, och undrade om man överhuvudtaget kan "översätta fromhet". Skribenten nämnde två psalmer som exempel på den finska fromheten. Men – båda psalmerna är av svenskt ursprung, skrivna av svenska psalmförfattare (Johan Kahl och Anders Odhelius), som numera är helt bortglömda i Sverige men levande i den finska fromheten. På

samma sätt kan vi anta att om några år många de här nya psalmerna i *Ruotsin kirkon Virsikirja* blir delar av den finska och sverigefinska fromheten.

Nordhymn

Från Lund leds arbetet med NORDHYMN. Konferensen i Lögumkloster 2004 på temat "psalm i gränsland" avses bli uppföljd med en konferens på samma tema på Nordkalotten 2006 eller 2007. Planering för detta projekt pågår. Särskild i åtanke är samisk psalmsång i anslutning till det utvecklingsarbete som resulterat i psalmböcker på samiska. Liknande initiativ finns i Norge och Finland. Barentsregionen är vidare bekant för sin laestadianska fromhetstradition, där psalmsång spelar en viktig roll, samt för de kontakter som finns där med ortodox kyrklig tradition. NORDHYMN:s hemsida, www.teol.lu.se/nordhymn, ger vidare information.

På samma hemsida eller under adress www.teol.lu.se/nordhymn/luther kan man följa det fortlöpande arbetet med det nordiska nätverksprojektet "Luthers psalmer i de nordiska folkens liv". Det projektet befinner sig mitt i processen och arbetet med att hämta in material och analysera resultaten pågår för fullt. Projektet utgår från följande teman: spridning, trostolkning, liturgi, didaktik, musik och samhälle. Deltagare i nätverket kommer från samtliga nordiska länder. Slutrapport planeras till våren 2006. Det finns alltså anledning att återkomma till detta i nästa rapport.

BIRGITTA SARELIN

Psalmarbete i Finland

Jag kommer här att presentera psalmarbetet i Finland ur det perspektiv som jag har i min nuvarande tjänst som konsulent för gudstjänst och musik i Borgå stift. Jag kommer också att berätta något om det arbete som görs på rikskyrkonivå.

Arbetet med psalmerna består av tre delar. För det första försöker vi i hela kyrkan hålla den gällande psalmboken från 1986 vid makt, för det andra försöker vi – speciellt på finlandssvenskt håll – hålla psalmdiktningen vid liv med tanke på framtiden. För det tredje finns det av kyrkomötet nyligen godkända sånger, också nyskrivna, som får användas vid sidan av psalmboken. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland har just avslutat arbetet med handboken för kyrkliga förrättningar (dop, vigsel, begravning, installations- och vigningshandlingar etc.). Den skall tas i bruk första söndagen i advent detta år. De nya sångerna infördes i handboken eftersom det finns brister i 1986 års psalmbok när det gäller att hitta lämpliga psalmer för t.ex. vigsel, för att inte tala om de många andakter som man enligt den nya handboken kan hålla i olika situationer. Förutom formulär för invigningar av kyrkor, kapell och begravningsplatser finns det t.ex. formulär för välsignelse av hem och andakt på födelsedagen (!). Sånger har alltså nydiktats för *Kyrkliga förrättningar*. I synnerhet i den finska versionen av handboken ingår det många nyskrivna sånger, men *Den svenska psalmboken* från 1986 och även *Psalmer i 90-talet* har fått bidra med material från Sverige.

I det följande säger jag "finsk" när jag menar "finskspråkig". Ordet "finländsk" omfattar båda språkgrupperna. När jag ibland säger "svensk" menar jag "finlandssvensk". Om jag avser något i Sverige försöker jag tydligt säga vad det gäller.

Projekt kring gällande psalmbok

Det svenska kulturella etablissemangen tar psalmboken på allvar. Det vi fick bekräftat när vi i Borgå stift anhöll om stöd för produktion av en trippel-cd med 58 psalmer ur vår svenska psalmbok. Den fick namnet *Leve psalmen!* De finlandssvenska fonderna gav pengar riktigt

rundhänt och statliga rundradion, svenska Radio Vega, åtog sig den tekniska produktionen utan att det kostade Borgå stift något. Radion behövde nämligen nya inspelningar av psalmer för andaktsprogrammen. Nästan alla psalmer fick nya arrangemang, som för det mesta gjordes av finlandssvenskar med olika ensembler på olika håll i landet. Även vanlig församlingssång ingår på cd:n. Omkring 250 personer medverkade. Skivan fick tack vare rundradion en sådan genomslagskraft att lanseringen av den t.o.m. gick över nyhetströskeln i TV-nytt.

Projektgruppen för psalm-cd:n har strävat efter att det skall gå att sjunga efter arrangemangen när man lyssnar. Det är också tänkt att man i skolorna skall ha hjälp av cd:n om någon lärare vill lära sin klass psalmer, men inte själv kan ackompanjera sången. Med tanke både på skolorna och allmänheten har jag utarbetat kommentarer till de psalmer som finns på skivan och lagt ut kommentarerna på webben. För kommentarerna har jag använt både äldre och nyare litteratur. I vissa fall har jag t.o.m. surfat på webben för att hitta användbara fakta. Sajten finns på www.psalmer.fi, där jag också i framtiden planerar att sätta ut psalmvalslistor och kommentarer till evangeliebokens förslag till ingångspsalm och dagens psalm (gradualpsalm).

Som en biprodukt av *Leve psalmen!* kan allmänheten nu varje söndag vid middagstid höra en psalm presenteras i rundradions Radio Vega under drygt ett års tid. Början gjordes i mars detta år. Olika personer som har deltagit i projektet intervjuas och en psalm från skivan klingar ut i etern. Radion har varit synnerligen välvillig, men det är inte bara kulturell välvilja eller eventuell fromhet som styr. Det är också ren och skär marknadsföring, eftersom skivan säljs via Radio Vega. Radion vill naturligtvis få tillbaka de pengar som man har satsat på projektet.

På finska sidan, där det finns mera resurser, har man lagt ut psalmboken på webben, i den mån upphovsrättsinnehavarna tillåter det. Adressen är www.evl.fi/kkh/to/kjmk/virsikirja1986/. Finnarna håller också på med att i samarbete med rundradion banda in alla psalmer. Att man skulle planera att göra inspelningarna tillgängliga för allmänheten i form av kommersiella cd-skivor har jag inte hört.

Också på andra sätt har psalm och psalmsång medvind i samhället. Runebergs psalmer har dammats av inför jubileumsåret 2004. Seminarier hålls och skrifter utges. På svenska har vi

genom samarbete mellan Borgå stift och Åbo Akademis förlag fått boken *Runeberg i psalmboken*. På finska har det också kommit ut en del material som kan användas i församlingarna då man vill lyfta fram Runeberg. En faktabok om Runebergs psalmer har namnet *On meillä aarre verraton* [originaltext: En dyr klenod]. Några Runebergspsalmer i den finska psalmboken har också nyarrangerats musikaliskt. Prover på notbilderna finns till påseende på adressen www.evl.fi/kkh/to/kjmk/proprium/runeberg_luett.htm

Psalmaftnar med Runebergs psalmer har hållits både på svenska och finska orter där Runeberg i tiden har verkat. Jubileet räcker hela året, men den största satsningen skedde kring den 5 februari, då 200-årsfester firades i psalmernas tecken litet varstans i landet. Den nationella kommittén för Runebergs jubileumsår har upprättat en webbsajt www.runeberg.net. Den presenterar Runeberg ganska utförligt. Även psalmerna nämns.

Borgå stift initierade i höstas ett psalmsångsprojekt i lågstadieskolorna. Det kallas *Psalmmedaljeskoj* och är tänkt att bli flerårigt. Våren 2004 har det haft stor framgång enligt svaren på en enkät som jag sände ut i april. Nästan 70 % av skolbarnen i årskurserna 3–4, som projektet närmast riktar sig till, har deltagit. Det sjungs psalmer i skolorna på bred front, och belöningen är pins i olika valörer: 10 psalmer ger brons, 10 psalmer till ger silver och ytterligare 10 psalmer guld. Pinsen är åtråvärda för barnen, som sjunger för de enväldiga domarna, församlingarnas kantorer, så att taket nästan lyfter. Det har också förekommit artiklar i tidningspressen när eleverna i någon skola har varit speciellt duktiga. Webbplatsen där projektet beskrivs är www.evl.fi/svenska/skola/psalmmedaljeskoj/index.htm På finska sidan kommer man också att starta ett motsvarande projekt, uppmuntrade av den finlandssvenska framgången. Efterfrågan finns redan i några finska skolor. I de skolorna har man läst om projektet på webben och velat komma med, fastän det är fråga om den svenska psalmboken! Sedan flera år finns det ett mera krävande psalmkunskapsprojekt på finska som kallas *VirsiVisa*. I *VirsiVisa* skall man både kunna sjunga psalmerna och ha en del hymnologisk kunskap. Det är en renodlad tävling mellan skolorna. Man har finalister och allt som hör till en tävling. En ny omgång av *VirsiVisa* är i startgroparna. På webben finns uppgifter om detta projekt på www.evl-slk.fi/tyoalat/musiikki.html

Suomen Kirkkomusiikkiliitto [Finlands kyrkomusikförbund] har sedan länge gett vem som helst möjlighet att sjunga och uppvisa kunskaper för olika slag av psalmmärken och psalm-

kunskapsmärken. Det är skillnad mellan dessa märken. För psalmkunskapsmärket i guld skall man kunna alla psalmer i den finska psalmboken. Om kraven för de olika märkena kan man läsa på personal.inet.fi/musiikki/skml/virsimerkit.html Obs! inget www.

Ytterligare kan nämnas att psalmboken skall firas 2006, när det har gått 20 år sedan den antogs av kyrkomötet den 13 februari. Dessförinnan skall 1605 års finska psalmbok firas stort i Masku i närheten av Åbo i maj 2005. Den psalmboken bär ju Hemming av Maskus namn.

Försök med nydiktning av psalmer och eventuell stiftssångbok för Borgå stift

Ny psalm i Finland är en något dold företeelse. Orsaken är att det inte förekommer så mycket av offentlig psalmdiktning. För bordslådorna skrivs det nog dikter och sånger på finska och svenska – både text och musik. Det finns också en speciell svensk förening, Tondiktarna, där entusiastiska människor försöker skriva sånger av både sakral och profan art. S.k. *sakralverkstäder* håller på att bli ett efterfrågat begrepp på svenska. Historien bakom sakralverkstäderna är att folk som höll på med text och ton samlades till seminarium i Matteus församling i Helsingfors för några år sedan med anledning av att Anna Maria Böckerman-Peitsalo skrev ett licentiatarbete om Finlands svenska kyrkosångsutskott och det kyrkomusikaliska arbetet i Borgå stift åren 1928–1939. Man började alltså i mycket liten skala – med en liten skara – på initiativ av Anna Maria. Senare hölls seminarium på prosterinivå i Helsingfors, fortfarande på privat initiativ. Nu har ringarna spridits på det finlandssvenska vattnet, och flera instanser har kommit med, också Borgå stift. Kompositören och lektorn vid Sibelius-Akademien Kaj-Erik Gustafsson har varit med från början.

I och med att psalmskrivningsförsöken har nått en allt bredare krets har också benämningen på tillställningarna blivit sakralverkstad. Folk samlas under ett veckoslut för att odla sin diktarhobby och för att förhoppningsvis få råd och inspiration i skrivandet och tonsättandet. Projektet har fått stöd av de finlandssvenska kulturfonderna. Sakralverkstad skall det bli i oktober igen i Jakobstad. Det har kommit understöd också för årets verkstad, dessutom är summan inte så obetydlig. Som sagt, det kulturella etablissemangen verkar vara vänligt inställt till psalmer och psalmdiktning. Utöver sakralverkstaden kommer ett psalmsymposium att ordnas i september i Helsingfors, då principiella frågor, ”teorin”, kring psalmer och psalmdiktning tas upp.

Att skriva psalmer är ett sätt att försöka hålla det religiösa uttryckssättet vid liv samt – inte minst – att hitta ett nytt bildspråk som sitter i nutiden. Psalmskrivartraditionen skall föras vidare. Det är en verklig utmaning. Det räcker inte med att folk skriver existentiell vers. Det skall något mera till, både till innehåll och form, innan en dikt kan börja fungera som psalm. En som har gjort aha-upplevelser vid läsning av AF-stiftelsens bok *Dogmat och dikten* är Maj-Britt Palmgren. Kanhända är hon en finländsk psalmdiktare på kommande. Hon har varit en av AF-stiftelsens stipendiater och finns publicerad i det lilla häftet *Psalmerna slår ut under valven i klasar*. Men hon har skrivit mera sedan dess och framför allt läst om Frostenson och dogmatiken.

När jag har talat med mina finskspråkiga kolleger om att vi har sakralverkstäder på svenska, har jag fått höra att man inte ännu bland de finskspråkiga har vågat tala om nya psalmer officiellt. Psalmboken är ju med normala psalmboksåldersmått mätt rätt ny. Men det hindrar inte att finskspråkig psalmdiktning finns. Man har t.ex. skalder som Niilo Rauhala, Anna-Maija Raittila, Pekka Kivekäs och Anna-Mari Kaskinen. Men också nya namn som Sakari Häkkinen, Pirkko Arola och Jukka Lehtinen m.fl. dyker upp. Pia Perkiö inte att förglömma. Hon är representerad i 1986 års psalmbok både på finska och svenska och finns också i Den svenska psalmboken. Jag tänker på *Kosketa minua, Henki / Grip du mig, helige Ande*. Det finns emellertid också andra aktiva psalmförfattare som har psalmer i den gällande psalmboken, t.ex. Jaakko Löytty. Löyttys produktion finner man t.o.m. spår av på webben, där han karakteriseras som 2000-talets finska psalmförfattare. Man kan köpa hans musik som mp3-filer via denna sajt med ”arkivirsia”, ”vardagspsalmer”:

www.humblehouserecords.com/levyt/loytty_levy.htm

Löyttys texter pekar ibland på orättvisor och missförhållanden av olika slag, vilket mina försök till översättningar visar:

On vääryys vallan vienyt [Orättvisan har tagit makten]
Vaihtuu aika, päättyy retki [Tiden skiftar, färden tar slut]
Virsi lapsen oikeudesta (kasteessa meidät lapsena) [Psalm om barnets rättigheter (i dopet vi/oss som barn)]
On käskysanaa kymmenen [Budorden är tio]
Tuuli työntää kulkijaa [Vinden driver fram vandraren]
Kahden maan kansalainen [Medborgare i två riken]
Herra, opeta meitä [Herre, lär oss]
Minä vaivattu, tietäni kompastelen [Jag betungade, jag snubblar längs min väg]

Arkivirsi nro 365 [Vardagspsalm nr 365]
Riitan virsi [Ritas psalm]
Blues taivaan portilla (Knocking at your door) [Blues vid himmelens port]
Olemme tuuliajolla (Henkesi meille lähetä) [Vi är vinddrivna (Sänd oss din Ande)]
Maan hiljaiset, kuulkaa [Ni stilla på jorden, lyssna]
Päivästä päivään virsi soi [Dag efter dag ljuder psalmen]

Niilo Rauhala, Anna-Maija Raittila, Pekka Kivekäs, Pia Perkiö och Anna-Mari Kaskinen måste vid det här laget betraktas som finska psalmdiktarproufs. Några motsvarande psalmdiktarpersonligheter tror jag inte att det finns på finlandssvenskt håll, inte åtminstone om man ser till kvantiteten. Lars Huldén är inte primärt psalmdiktare, även om han år 1991 gav ut en samling dikter med titeln *Psalmer för trolösa kristna* och själv enligt förordet i nioårsåldern beslöt sig för att skriva en egen psalmbok. Ull-Britt Gustafsson-Pensar och Catharina Östman är väl de finlandssvenskar som närmast kommer i fråga om man tänker på någorlunda etablerade psalmdiktare.

På den finlandssvenska psalmskrivningsfronten finns det förutom sakralverkstäderna också andra företeelser i tiden. I Borgå stift väcks med jämna mellanrum tanken att vi borde skapa en egen stiftssångbok som komplement till psalmboken. Förebilder finns i Sverige, där det har utkommit stiftssångböcker. En förebild är också webbsajten www.tonika.nu/psalmer.htm, *Psalmer för Livet*, med texter av Lars Westberg och melodier av flera olika kompositörer. Svårigheterna att finna lämpliga psalmer i livets alla skiften är ju en av orsakerna till att man börjar med att skriva nya psalmer och sammanställa nya psalmböcker. Inte heller i Finland är det så enkelt att hitta lämpliga psalmer i psalmboken för varje söndag och helgdag i kyrkoåret.

Senaste år väcktes tanken på stiftssångbok på nytt i stiftsmötet, och nu är en arbetsgrupp tillsatt som funderar på att göra en webbsångbok. Finns det moderna hjälpmedel skall de användas, resonerar man. Då slipper man bokframställningskostnader och lagerkostnader. Då får var och en på sätt och vis göra sig en egen psalmbok av sånger som man känner för ur ett i någon mening sanktionerat utbud. Men i stället blir det kostnader för upprättandet och underhållet av den interaktiva webbsajten, och det är inte heller billigt. Bestämmelserna om upphovsrätt ställer också sina krav för en dylik publikation på nätet.

En psalmbok i vedertagen mening blir den eventuella webbpsalmboken inte. Psalmboken hör till de böcker som skall godkännas av kyrkomötet. Processen med att sammanställa en ny

psalmbok startas också av kyrkomötet. Det som nu är på gång kan närmast jämföras med försöksverksamhet. Sjunger man psalmer ur en annan sångsamling än psalmboken, kan det enligt kyrkoordningen inte göras till någon vana. Det är bara sporadiskt som psalmbokens psalmer kan ersättas med andra sånger. Lagtexten lyder: "I högmässogudstjänsten brukas den psalmbok och de mässmelodier som k[yrko]m[ötet] godkänt. I gudstjänsten kan vid sidan av psalmboken tillfälligt brukas även andra lämpliga sånger och mässmelodier" (KO 5 §).

Sångerna i *Kyrkliga förrättningar*

Kyrkomötet i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland godkände i november 2003 tredje delen av kyrkohandboken. Den kallas *Kyrkliga förrättningar* och innehåller formulär för dop, vigsel, konfirmation och begravning samt ett ganska stort antal vignings- och välsignelsehandlingar. Boken är indelad i tre delar: del 1 innehåller de vanliga kyrkliga förrättningarna dop, konfirmation, vigsel, begravning, bikt, sjukkommunion, välsignelse av hem osv., del 2 är biskopens bok med de olika vignings- och installationsformulären, del 3 innehåller andaktsmaterial och kan användas även av andra än präster. I första delen ingår visserligen också sådana formulär som vem som helst får använda, som Välsignelse av hem. Sist i varje del finns mässmusik, omkväden till psaltarpsalmer och sånger för kyrkliga förrättningar. Den svenska versionen av *Kyrkliga förrättningar* saknar omkväden och sånger i andra delen. Det är bland dessa sånger och omkväden som vi finner nyskrivet material.

Kyrkliga förrättningar finns alltså både i finsk och i svensk version. Det är betecknande att det finns många fler nyskrivna sånger i den finska boken. Ofta är de signerade Rauhala eller Kaskinen, men det finns många andra namn. Svenskarna gör som de så många gånger förr har gjort (och som finnarna mer och mer börjar vänja sig vid att göra genom den finska översättningen av SvPs 1986): de tittar på vad som redan finns skrivet i Sverige. De finlandssvenska textförfattarnamn som förekommer i den officiella nydiktningen i förrättningshandboken var med redan i psalmboken 1986: Ola Cleve, Ull-Britt Gustafsson-Pensar, Lars Huldén och Catharina Östman. Bland finlandssvenska kompositörer är det ännu mera tunnsått: Kaj-Erik Gustafsson har gjort melodierna till psaltaromkvädena. Lars Huldén komponerar ibland också melodi till sina texter och hans egen melodi används till hans Höstvisa, införd som begravningssång. Att det är så tunnsått med nya melodier beror på att man har strävat till att melodierna till förrättningshandbokens sånger skall vara bekanta för församlingen. Därför har texter från SvPs införts utan att de alla gånger har samma melodi som i SvPs. Handboks-

kommittén har räknat med att en vigsel eller en begravning inte i första hand är tillställningar där man lär sig nya psalmmelodier. De sånger som införts från Psalmer i 90-talet har införts både med text och melodi.

Det är att observera att de nya sångerna i förrättningshandboken kallas just sånger, inte psalmer, fastän de får användas på psalmernas plats i formulären. Orsaken tangerades i föregående avsnitt, och den formulerades av professor Heikki Kotila i Teologisk Tidskrift nr 2 (utkom i april) i artikeln *Kyrkomötet som förnyare av de kyrkliga böckerna* (fritt översatt från finska) så här: "I *Gudstjänstboken*, som togs i bruk år 2000, ingår nya gudstjänstsånger (gudstjänstbilagan i psalmboken numren 720–805 [den finska, min anm.]), som i praktiken vidgar urvalet psalmer, fastän dessa sånger inte i princip har godkänts som en del av psalmboken. Också den nya boken *Kyrkliga förrättningar* innehåller sångmaterial som är avsett att användas parallellt med psalmerna vid de kyrkliga förrättningarna."

Den svenska versionen av *Gudstjänstboken* innehåller inte lika många sånger som den finska. De sånger som finns är versformer av delar i mässordinariet, och det speciella med dem är att de inte har någon melodi. Undantaget från denna regel är Tua Forsströms *Laudamuspsalm*, som används i Mässa 3 som ordinarie *Laudamuspsalm*, tonsatt av Kaj-Erik Gustafsson. Texterna är tänkta att få melodi så att säga efter omständigheterna. Så har också Jan Hellberg komponerat *En mässa för barn i alla åldrar* till vissa av texterna. Familjemässans melodier ingår dock på samma sätt som i den finska *gudstjänstboken*, men den finska boken har många fler sånger också till familjemässan.

Del 1 av *Kyrkliga förrättningar* på svenska innehåller 13 sånger, del 3 18 sånger, av vilka en dopsång och en begravningssång är gemensam för bägge delarna. Den andra delen innehåller som jag redan nämnt inga sånger. Den finska boken har 26 sånger i del 1, 3 sånger i del 2 och 19 sånger i del 3.

Varifrån kommer sångerna? En ny, för båda språkgrupperna gemensam dopsång hämtades från SvPs 385 (*I Jesu Kristi namn vi ber*), två gemensamma vigselfånger fick man genom att J.L. Runebergs på svenska ofta sjungna vigselfålsalm *Gud se i nåd till dessa två* äntligen översattes till finska. Den har använts på svenska sedan 1886 års psalmbok och är nu således ny på

finska, översatt av Niilo Rauhala 1995. Det har också tidigare funnits en översättning, men den har aldrig ingått i psalmboken och har därmed inte varit i vigselgudstjänstbruk. Det har känts som en svår brist, speciellt med tanke på att det hålls så många tvåspråkiga vigslar, i synnerhet i Borgå stift. Den gemensamma psalmvalslistan för de båda språkgrupperna har varit mycket kort. Ull-Britt Gustafsson-Pensar översatte också en vigselfång av Pia Perkiö från 2002, *Mätte han som ger allt gott*, vilket gör att psalmvalet vid vigsel nu förhoppningsvis blir litet lättare.

Tre nya gemensamma begravningsånger kom via den finska översättningen av SvPs: SvPs 310 *O Gud, du mig ej överger*, SvPs 307 *Från våra kära, från våra vänner*, SvPs 486 *O Gud, du som de världar ser*. En fjärde gemensam psalm fick vi genom att SvPs 321 *Det dukas i himlarnas rike ett bord* översattes till finska. Den har funnits sedan 1928 års psalmbokstillägg i den finlandssvenska psalmboken under rubriken Alla helgons dag. SvPs 1986 översatt till finska har varit till mycken välsignelse för den finskspråkiga förrättningshandbokens begravningsånger. Fyra av fem nya kommer från SvPs! Att finlandssvenskarna har fått del av en ännu större välsignelse är bara naturligt. I *Kyrkliga förrättningar* del 1 kommer 9 av 13 sånger från Sverige: 6 original och 3 översättningar.

Den finlandssvenska nydiktningen i *Kyrkliga förrättningar* är relativt liten. Av 13 sånger är 3 finlandssvenska. I sakralverkstaden 2002 testades Ull-Britt Gustafsson-Pensars vigselfång för äldre par, *Vi som möttes sent i livet*. Den finslipades år 2002 och skall sjungas till melodin *Hela världen fröjdes Herran*. Gustafsson-Pensars översättning av Pia Perkiös text nämnde jag redan. Den är från 2003. En äldre sång som inte har testats för officiellt gudstjänstbruk tidigare är Ola Cleves (1898–1977) vigselfång *Med hjärtat fullt, med blicken ljus*. Den sjungs till samma melodi som Runebergs vigselfång. Lars Huldéns *Höstvisa* ingår i Oratoriet Tomas, som uruppfördes vid den finlandssvenska kyrkomusikfesten i Vasa och Korsholm 1985. Melodin och texten är därför redan bekant för dem som sjunger i kyrkokörerna. Sången publicerades år 1991 för den breda allmänheten i *Psalmer för trolösa kristna*. Nedan citeras som smakprov Ola Cleves vigselfång i traditionell stil samt Huldéns sång, som alltså i den svenska förrättningshandboken är tänkt för begravningsgudstjänst:

Ola Cleve:

Med hjärtat fullt, med blicken ljus
två unga möts i Herrens hus,
ty kommen är den stora stund
då de skall sluta sitt förbund.

Och vi som deras glädje ser,
vi rörs, vi grips och ödmjukt ber:
Ack gode Fader, red åt dem
ett varmt, ett tryggt, ett kristet hem.

Långt mer oss Herren tar sig an
än vad vi be och tänka kan.
Förtrösta brudgum, hoppas brud,
på kärlekens och fridens Gud.

Lars Huldén:

Nu faller höstens sista löv.
Nu mörknar mina dagar.
Och vinterns bitterkalla vind
snart över fälten jagar.

Nu bleknar sommarns sista blom.
Det kryper frost på marken.
Mer klar än vårens fågelsång
är tystnaden i parken.

Vad har jag kvar, vad har jag kvar
av mål och tröst i livet?
Ett enda löfte har jag kvar
av tidens förste givet.

Den finska nydiktningen är mycket större än den svenska. Av 26 sånger i finska del 1 är 17 skrivna på 2000-talet. 1990-talet var också ett produktivt årtionde, både för nydiktningar och översättningar från andra språk.

I del 3, som innehåller formulär för andakter av vitt skilda slag, är det inhemska inslaget som allra störst. I den finska boken är alla sånger utom en inhemsk. Den sång som har utländskt påbrå är en översättning av Svein Ellingsens *Din fred skal aldri vike*. Sången ingår också i den finlandssvenska psalmboken, men på grund av det melodival som finnarna gjorde går sången inte att sjunga samtidigt på båda språken. Versmåttet är dock det samma.

I del 3 finns något som jag personligen tycker att är en mycket egendomlig företeelse. De som arbetade med handboken gav nämligen diktarpästen Niilo Rauhala i uppdrag att skriva ett antal fyrstrofiga sånger för olika slags andakter till Johann Schops melodi *Werde munter, mein Gemüte* från 1642. Det blev elva sånger. Melodin är känd, då den förekommer till flera texter både i den svenska och den finska psalmboken. För många äldre personer blev melodin bekant redan i skolan, eftersom det ännu på 1950-talet inte torde ha varit så ovanligt att skolveckan, eller i vissa fall t.o.m. skoldagen, avslutades med Jesper Svedbergs psalmvers *Herre, signe du och råde*. De nya sångtexterna är gjorda 2003. Första och fjärde strofen är gemensam för sångerna, och stroferna 2 och 3 innehåller det som är mera specifikt för andakten i fråga. Översättningarna till svenska är gjorda av Catharina Östman. Som exempel tar jag sången för välsignelse av hem och sången vid välsignelse av skolbarn inför skolstarten:

1. Herre, du bär jord och himmel,
du bär livet i din famn.
Du ger mening åt vår strävan,
ser oss alla, vet vårt namn.
Vi får lämna allt vi gör
i din hand, du som oss hör,
du som hjälper oss i nöden
och som leder våra öden.

2. Gud, du all gemenskaps Herre,
kom, välsigna detta hem.
Kom med glädje, frid och kärlek,
hjälp oss att förvalta dem.
Lär oss sätta värde på
vad vi var och en kan få
här i hemmet av varandra
så att vi kan tjäna andra.

3. Du är hemmets egen Herre.
Var vår gäst var dag och natt,
så att vår gemenskap skyddas.
Dela du vår gråt, vårt skratt.
Låt oss alla växa till
i den takt som livet vill.
Var oss genom ordet nära,
tack för alla våra kära.

2. Far i himlen, du har gett oss
mycket gott att glädjas åt:
hem, föräldrar, skola, fritid.
Du är med i skratt och gråt.
Skydda oss var än vi går
så att inget ont oss når.
Tack för allt vi får oss lära.
Tack för att du är oss nära.

3. Gud, välsigna våra skolor,
våra barn som går i dem.
Herre, vi föräldrar ber dig:
hjälp oss ge dem trygga hem.
Vi vill ge dem tid och stöd,
inre styrka, dagligt bröd.
Låt dem alltid, av dig sedda,
bli på goda vägar ledda.

4. Herre, du som skapat allting,
du vår tillflykt och vår tröst,
vi vill sjunga till din ära,
glädjen bär vår sång, vår röst.
Du är glädjen, du är här.
Du är den som var och är.
Dig vi tillhör hela livet.
Tack för allt som blir oss givet.

När det gäller exempelvis skolpsalmen har jag personligen invändningar mot både melodi och text. Knappast kan så många finländska sex- och sjuåringar sjunga Johann Schops melodi när de kommer till kyrkan för att bli välsignade inför det första skolåret, däremot skulle nog ganska många kunna sin Hovland och *Måne och sol* eller melodin till *Lova Herren, sol och måne*. Många av dem som börjar skolan kan inte läsa, men texten är inte heller barnvänlig. Redan i första versen finns ett bildspråk som fjärmar små läskunniga sångare. Förutom att Herren bär jord och himmel (det är för all del ganska enkelt, naturligtvis är Herren mycket stark!), så bär han också livet. Hur ser livet ut? Hur kan någon bära livet i famnen? Kanske det är en baby? Och vad är "strävan", vad är "öden" som Herren leder? Kanske jag är för pessimistisk, men jag tycker nog att detta att ha samma sång med variationer inte är så finurligt som det först verkar. Det är ju inte min sak att i detta sammanhang kritisera det som görs i min egen kyrka. Det får andra göra och det kommer de säkert att göra. Jag kan bara inte låta bli att vädra mina frustrationer. Å andra sidan har ju Leif Ludwig Albertsen framhållit ordmystiken. Kanske Rauhalas sånger kan fungera ordmystiskt?

Det finns också flera goda nya sånger i *Kyrkliga förrättningar*. Det är bara att hoppas att de även börjar användas i församlingarna. Den som lever får se om varianterna av *Herre, du bär jord och himmel* och de andra sångerna slår igenom vid förrättningar och andakter.

Sångernas ursprung

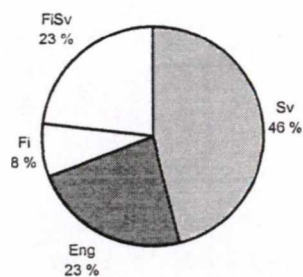
Kyrkliga förrättningar, svenska boken

Del 1	Sv	Eng	Fi	FiSv	Bibeln
N=13	6	3	1	3	0
Del 3					
N=16 (18)	1	0	13	1	1
Sammanlagt	7	3	14	4	1

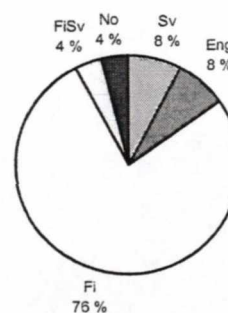
Kyrkliga förrättningar, finska boken

Del 1	Sv	Eng	Fi	FiSv	No
N=26	2	2	20	1	1
Del 3					
N=19	0	0	18	0	1
Sammanlagt	2	2	38	1	2

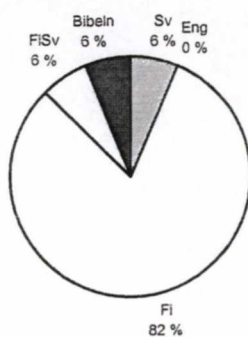
Svenska, del 1

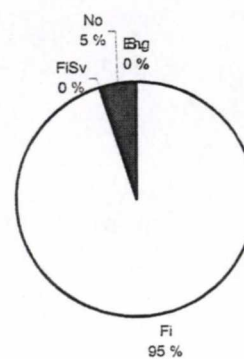
Finska, del 1

Svenska, del 3

Finska, del 3

Forfatternes adresser

Universitetslektor, dr. phil. Steffen Arndal
Savmøllevej
DK-5690 Tommerup

Pens. overlærer Enke Christiansen
Förderstr. 11
D-24960 Glücksburg
Tyskland

Statsstipendiat, dr.h.c. Svein Ellingsen
Betrumvei 13
NO-4815 Saltrød
Norge

Undervisningsleder Gunnar Gjevne
Kirkelig Fellesråd
Åsnes, Hedmark
Norge

Sognepræst, ph.d. Jákup Reinert Hansen
Todnes
Sandur
FR-210 Færøerne

Arkitekt Terje Haugdal
NO-2266 Arneberg
Norge

Stiftssekretær, teol.dr. Birgitta Sarelin
Hansavägen 2 D 67
FIN-06150 Borgå
Finland

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17
SE-236 32 Höllviken
Sverige

Afdelingssekretær Tuomo Valjus
Svenska Kyrkan
Kyrkokansliet
SE-75170 Uppsala
Sverige

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkring 50 sider.

Udgives af Salmehistorisk Selskab, København Universitet, Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44-46, DK-1150 København K., Danmark. Tlf.: 35 32 36 23
Organ for Nordisk Institut for Hymnologi – NORDHYMN, www.teol.lu.se/nordhymn

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44-46, 1150 København K., giro 2 20 11 19
Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af tidsskriftet.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Universitetslektor, dr.phil. Steffen Arndal, arndal@litcul.sdu.dk
Savmøllevej 5, DK-5690 Tommerup. Tlf.: 64 76 29 01

Provst, adj. professor, ph.d. Peter Balslev-Clausen, formand,
Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup. Tlf.: 39 62 79 27. pb@teol.ku.dk

Universitetslektor, cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrup Allé 17, DK-1924 Frederiksberg C. Tlf.: 35 37 39 73

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer,
Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby. Tlf.: 45 88 48 65. vlu@teol.ku.dk

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster, næstformand,
Notmark præstegård, Notmark 4, DK-6440 Augustenborg. Tlf.: 74 47 31 44. jbly@km.dk

Universitetslektor, organist, mag.art. Torben Schousboe,
Tryggevej 132, DK-2700 Brønshøj. Tlf.: 31 28 02 05.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander,
V. Häggviksv. 17, SE-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf.: 40 45 35 77. teol-sas@cassandra.net.lu.se

Styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi (Nordisk redaktionskomite):

Professor, teol.dr. & fil.dr. Karl-Johan Hansson,
Krubbvägen IE-10, FIN-65230 Vasa, Finland. Tlf.: 2 265 4284. khansson@abo.fi

Førsteamanuensis, cand.phil. Sigvald Tveit,
Øvre Smestadveien 53B, NO-0378 Oslo, Norge. Tlf.: 92 04 24 72. sigvald.tveit@imt.uio.no

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen,
Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf.: 38 34 99 72. skp@teol.ku.dk

Professor, fil. & teol.dr. Pétur Pétursson,
Hjardarhaga 11, IS-107, Reykjavik, Island. Tlf.: 5 62 90 09

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander, formand,
V. Häggviksv. 17, SE-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf.: 40 45 35 77. teol-sas@cassandra.net.lu.se

Sekretariat:

Vagner Lund, sekretær,
Nordisk Institut for Hymnologi – NORDHYMN,
Det Teologiske Fakultet, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K. vlu@teol.ku.dk

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Provst, adj. professor, ph.d. Peter Balslev-Clausen (ansvarshavende). Tlf.: 39 62 79 27. pb@teol.ku.dk

Domorganist Birgitte Ebert, Hømvej 4, DK-6760 Ribe. Tlf.: 75 44 10 02. beb@km.dk

Valgmgh.pr. Laura L. Jensen, Langetofte 1, Østed, DK-4000 Roskilde. Tlf.: 46 49 73 11. lj@fredersem.dk

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund (redaktionssekretær). Tlf.: 45 88 48 65. vlu@teol.ku.dk

Sognepræst, cand.theol. Ove Paulsen, Tofthøjvej 37, DK-9280 Storvorde. Tlf.: 98 31 84 70. opa@km.dk

Cand.theol&mag. Lone Vesterdal, Nr. Stenderupvej 31, DK-6000 Kolding. Tlf.: 75 56 51 28. lone.vesterdal@mail.dk

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

Salmehistorisk Selskab
Det Teologiske Fakultet
Købmagergade 44-46
DK-1150 København K

91354 KHC
OUE PAULSEN
TOFTHØJVEJ 37
9280 STORVORDE

303

000

0000010